

Technická univerzita v Liberci

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ**

Katedra: Filosofie

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Základy společenských věd, Český jazyk a literatura

**SEXUÁLNÍ VÝCHOVA NA DRUHÉM
STUPNI ZŠ**

**SEX EDUCATION ON THE UPPER LEVEL
OF PRIMARY SCHOOL**

Diplomová práce: 13-FP-KFL-247

Autor:

Podpis

Bc. Petra Stěhulová

.....

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Masopustová

Konzultant:

Počet:

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
110	0	0	10	61	4

V Liberci dne: 26. 04. 2013

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Petra Stěhulová
Osobní číslo: P11000686
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obory: Učitelství českého jazyka a literatury
Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy
a střední školy - základy společenských věd
Název tématu: Sexuální výchova na druhém stupni ZŠ.
Zadávající katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Popsat dnešní formy výuky sexuální výchovy na ZŠ, analyzovat aktuální problémy spjaté se zaváděním sexuální výchovy do vyučování.

Požadavky: Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce, prostuduje odbornou literaturu, porovná vybrané školní učebnice výchovy k občanství.

Metody: Studium a analýza dostupné literatury a jiných zdrojů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

JANIŠ, Kamil a Vladimír TÄUBNER. Didaktika sexuální výchovy. Hradec Králové:Gaudeamus, 1999, 107 s. ISBN 80-704-1902-4.

MACHOVÁ, Jitka, Josef KLEMENTA a Eva MARÁDOVÁ. Výchova ke zdravému životnímu stylu: (základy sexuální výchovy). Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 1998, 95 s. Zdravý životní styl. ISBN 80-860-3963-3.

SIELERT, Uwe. Sexuální výchova: kniha netradičních metod výuky. 1. vyd. Překlad Jan Brázdil, Nataša Brázdilová. Praha: Trizonia, 1994, 279 s. ISBN 80-855-7336-9.

ŠILEROVÁ, Lenka. Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě:rodinná pravidla a hodnoty; situace, které mohou rodiče uvést do rozpaků; vývoj zájmu o sexualitu; užitečné kontakty a informace. 1. vyd. Praha:Grada, 2003, 103 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0291-6.

TÄUBNER, Vladimír. Metodika sexuální výchovy: pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství. 1. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 1996, 45 s. ISBN 80-707-1029-2.

WEISS, Petr a Jaroslav ZVĚŘINA. Sexuální chování v ČR: situace a trendy. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 159 s. ISBN 80-717-8558-X.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Jitka Masopustová
Katedra filosofie

Datum zadání diplomové práce: 30. října 2011

Termín odevzdání diplomové práce: 30. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Milan Exner, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 3. ledna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Sexuální výchova na druhém stupni ZŠ

Jméno a příjmení autora: Bc. Petra Stěhulová

Osobní číslo: P11000686

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 26. 04. 2013 .....

Poděkování

Děkuji Mgr. Jitce Masopustové za odborné vedení a praktické rady.

Anotace

Diplomová práce se zabývá výukou sexuální výchovy na druhém stupni základní školy. Předmětem práce jsou dnešní formy výuky sexuální výchovy na druhém stupni ZŠ, aktuální problémy, jež jsou spjaty se zaváděním sexuální výchovy do vyučování a analýza témat sexuální výchovy ve dvou knihách pro předmět výchova k občanství.

Teoretická část je věnována pojetí sexuální výchovy, jejímu místu v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Dále se zabývá osobností žáka a pedagoga. Vymezuje přístup rodičů a s ním související problémy s realizací výuky sexuální výchovy.

Didaktická část se zaměřuje na vymezení obsahu sexuální výchovy. Představuje metody a formy, které se dají realizovat při výuce. Podstatnou část tvoří analýza dvou vybraných učebnic pro výchovu k občanství a v neposlední řadě představuje knižní a publikační zdroje, které může učitel využít ve výuce.

Klíčová slova: sexuální výchova, výchova k občanství, výchova ke zdraví, rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, učebnice, analýza učebnic.

Annotation

The thesis deals with the ways of teaching sexual education at lower secondary level at elementary school. It focuses on up-to-date teaching forms of sexual education, the current problems connected with putting the sexual education into practice, and the analysis of the topics in sexual education involved in two civics textbooks.

The theoretical part deals with the approach of sexual education, its place in Framework Educational Program. It also works with the personality of a pupil and a teacher. It defines the parental approach hand in hand with the problems of the realization of teaching sexual education.

The didactic part focuses on the definition of the contents of sexual education. It presents methods and forms which can be practised in the class. The essential part is the analysis of two selected civics textbooks. The last but not least part presents sources which can be used in lessons.

Key words: sexual education, civics, health education, Framework Educational Program, textbooks, textbook analysis.

Obsah

Úvod	6
1. 1 Historie sexuální výchovy	12
1. 1. 1 Česká republika jako průkopník osvěty	16
1. 1. 2 Mezníky vývoje sexuální výchovy v průběhu 20. století	17
1. 2 Podmínky a prostředky sexuální výchovy	17
1. 3 Úloha sexuální výchovy	18
1. 4 Sexuální výchova a otázka etiky	19
1. 5 Sexuální výchova a právní dokumenty, programy	21
1. 6 Motivy zavedení sexuální výchovy do škol	26
2. Sexuální výchova v kurikulárních dokumentech	28
2. 1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání	30
2. 1. 2 RVP ZV a sexuální výchova	30
3. Osobnost žáka a sexuální výchova	50
3. 1 Gender a sexuální výchova	51
3. 2 Sexuální výchova u žáků se SVP	52
4. Problémy spjaté se zaváděním sexuální výchovy do škol	53
4. 1 Učitel	54
4. 2 Rodina	55
Didaktická část	59
1. Typy a principy sexuální výchovy	59
2. Obsah sexuální výchovy a způsob jeho realizace	63
3. Metody a formy organizace výuky sexuální výchovy	65
3. 1 Didaktické hry	68

3. 1. 1 Ukázky her	68
4. Analýza učebnic výchovy k občanství	70
4. 1 Výběr a charakteristika analyzovaných učebnic	71
4. 1. 1 Analyzovaný vzorek	72
4. 2 Obsah analýzy	73
4. 2. 1 Aparát prezentace učiva	73
4. 2. 2 Aparát řídící učení	74
4. 3 Analýza aparátů	75
4. 3. 1 Shrnutí	76
4. 4 Rozsah učiva v učebnicích 6. ročníku	77
4. 4. 1 Shrnutí	77
4. 5 Rozsah učiva v učebnicích 7. ročníku	78
4. 5. 1 Shrnutí	78
4. 6 Rozsah učiva v učebnicích 8. ročníku	79
4. 6. 1 Shrnutí	79
4. 7 Rozsah učiva v učebnicích 9. ročníku	80
4. 7. 1 Shrnutí	80
4. 8 Shrnutí výsledku analýzy učebnic	81
5. Zdroje informací pro tvorbu příprav	83
6. Závěr	89
7. Seznam literatury	92
8. Internetové zdroje	97
Seznam příloh	I
Příloha č. 1	II
Příloha č. 2	V

Příloha č. 3.....	VIII
Příloha č. 4.....	XI

Seznam tabulek

Tabulka 1 Aparát prezentace učiva	75
Tabulka 2 Aparát řídící učení	76
Tabulka 3 Rozsah učiva Práce 6. ročník	77
Tabulka 4 Rozsah učiva Fraus 6. ročník	77
Tabulka 5 Rozsah učiva Práce 7. ročník	78
Tabulka 6 Rozsah učiva Fraus 7. ročník	78
Tabulka 7 Rozsah učiva Práce 8. ročník	79
Tabulka 8 Rozsah učiva Fraus 8. ročník	79
Tabulka 9 Rozsah učiva Práce 9. ročník	80
Tabulka 10 Rozsah učiva Fraus 9. ročník	80

Seznam použitých zkratek a symbolů

MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
SVP	Speciální vzdělávací potřeby
SPRSV	Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu
SZO	Světová zdravotnická organizace
ŠVP	Školní vzdělávací program
VORP	Výbor na obranu rodičovských práv
ZŠ	Základní škola

Úvod

Sexuální výchova je v současné době jedním z nejvíce prodiskutovávaných témat nejen mezi pedagogickými odborníky, ale také v kruzích širší veřejnosti. Především jsou to rodiče, kteří se brání tomu, aby se na sexuálním vývoji dítěte podíleli i učitelé.

Existuje řada rozmanitých názorů na tuto problematiku, z nichž s některými musíme souhlasit. Výuka sexuální výchovy by mohla být chápána jako nezbytná součást přípravy žáka na budoucí sexuální život. Samotný název „sexuální výchova“ je však velmi zkreslující. Nejde o sex respektive pohlavní akt, ale o osvojení informací, které pomohou žákům vést zdravý sexuální život s cílem založit rodinu, podílet se na udržení partnerského vztahu, umět vyhledat pomoc a řešit problémy v této oblasti.

Zavádění sexuální výchovy do škol, vymezení cíle a náplně, je řadou odborníků považováno za nezbytný krok v povinné školní docházce. I přes úskalí jejího didaktického vyučování přináší žákům řadu informací, které jim buď chybí, nebo je mají nepřesné, získané na základě četby časopisů, popřípadě toho, co slyšeli od vrstevníků.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části. První část, teoretická, se zabývá vymezením sexuální výchovy, jejím místem v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV), přístupy učitelů a rodičů. Druhá část, didaktická, vymezuje typy výuky sexuální výchovy, principy, metody a formy organizace. Součástí diplomové práce je analýza vybraných učebnic občanské výchovy pro druhý stupeň ZŠ se snahou poukázat, v jaké míře obsahují témata sexuální výchovy, dále představení knižních pramenů, které mohou posloužit pedagogům k přípravám na vyučování a v neposlední řadě ukázka příprav, podle nichž byly odučeny hodiny občanské výchovy s tematikou sexuální výchovy v rámci souvislé praxe konané v září 2012 na Základní škole Velké Hamry.

Cílem diplomové práce je popsat dnešní formy výuky sexuální výchovy na druhém stupni ZŠ a analyzovat aktuální problémy spjaté s jejím zaváděním do vyučování.

Sexuální výchova by neměla být chápána jako problém. Učitelé by se měli postavit k výuce témat týkajících se sexuálního dozrávání čelem, protože jsou to právě oni, kteří mohou žákům předat dostatečné množství správných a přesných informací, mohou zbořit mýty a stereotypy, s nimiž se žáci v této oblasti setkávají a v neposlední řadě mohou být nápomocní i rodičům.

Dnešní přetechnizovaný svět s sebou přináší řadu nesnází. Jelikož jsme součástí procesu globalizace, musíme být na vše důkladně připraveni. Nedostatek informací nás brzdí a může způsobit problémy, které ovlivní náš život. S neustálým rozšiřováním pohlavních chorob je naše zdraví ohrožováno. Od koho jiného, než od pedagogů a rodičů, by měly děti vědět, jak se proti těmto nemocem bránit? Nejde však pouze o nemoci. Dítě se může stát obětí sexuálního činu už jen tím, že se dostane do kontaktu s podezřelou osobou na internetu, který je dnes hojně využíván, a o nebezpečí není nouze.

Rizik a nástrah v sexuální výchově je velké množství. Úkolem pedagogů a rodičů je spolupráce v sexuálního dozrávání dítěte se snahou zabezpečit proces osvojení správných a jasných informací.

Teoretická část

1. Sexuální výchova

Sexuální výchova je pojímána z různých hledisek. Existuje na ni řada názorů a vymezení. V následujících odstavcích budou uvedeny vybrané definice.

Sexuologický slovník vymezuje sexuální výchovu následovně:

„Spíše než o výchově bychom měli hovořit o sexuální osvětě, která poskytuje pouze informace o sexualitě a tématech s tím spojených (anatomie a fyziologie pohlavních orgánů, partnerský vztah, sexuální morálka, antikoncepce, pohlavně přenosné choroby).“¹

V pedagogickém slovníku nalezneme tuto definici:

„Sexuální výchova se dříve nazývala pohlavní výchova. Je to výchova směřující k získání návyků, dovedností, znalostí, hodnot, norem a postojů v oblasti sexuálních vztahů mezi mužem a ženou.“²

V neposlední řadě zmíníme definici sexuální výchovy a její podstaty, kterou vystihli K. Janiš a V. Täubner:

„Sexuální výchova je formativní, plánovanou a dlouhodobou cílevědomou činností, kterou aplikuje vychovatel (učitel, rodič a jiné) na objekt výchovy (žák, dítě, chovanec a podobně). V obecném pojetí je součástí obecného projektu výchovy a také se podílí na jeho ideálním cíli. Sexuální výchova je určena pro celoživotní subjektivní a společenskou praxi dětí, mládeže a dospělých. Sexuální výchova kultivuje sexuální chování v širším (toto chování se projevuje ve velké části mezilidských vztahů, ochrany zdraví, je součástí mezilidské komunikace, tvorby mravních hodnot a norem, zprostředkovaně se podílí i na lidské tvořivé činnosti a účastní se na životě v partnerství, manželství a rodičovství) i užším (souvisí s reprodukčním chováním a sexualitou = onanie, pohlavní styk, početí,

---

¹ CAPPONI, V., HAJNOVÁ, R., NOVÁK, T., Sexuologický slovník, s. 122.

² PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, s. 211.

porod, antikoncepce...) slova smyslu, současně vytváří vědomosti a postoje k sexualitě a k chování z ní transformované.“³

Každá vědecká disciplína má svůj předmět. Proto i sexuální výchova je předmětem sexuální pedagogiky, jejíž metodologie čerpá jak z obecné pedagogiky, tak z psychologie.⁴

Cíl sexuální výchovy je pojímán ze tří rovin a odráží stav rozvoje a potřeb společnosti.

První rovina je kognitivní a informativní. Zaměřuje se na množství a kvalitu informací a poznání, které má žák v rámci sexuální výchovy získat.

Druhá rovina, postojová a emocionální, klade důraz na kvalitu a množství emocionálních a identifikovatelných postojů k vědomostem, dovednostem, návykům a k chování z oblasti sexuální výchovy, které si má žák vytvořit.

Třetí rovina dovedností, návyků a chování vymezuje množství a kvalitu získaných dovedností, návyků a chování, které má žák v sexuální výchově získat.

Cíl sexuální výchovy je možné rozdělit na obecný a dílčí. Obecným cílem je: *„kvalitní a zdravý život v partnerství, manželství a rodičovství, v němž je obsažena harmonie sociální, etická, psychická a biologická.“*⁵

Dílčí cíle vychází z věkových kategorií dětí a mládeže na základě výše uvedených rovin. Realizují se v rámci pedagogických principů sexuální výchovy a mají charakter cílů postupných.

---

³ JANIŠ, K., TÄUBNER, V., Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově, s. 6.

⁴ TÄUBNER, V., Sexuální pedagogika v systému pedagogických věd, In: *Pedagogická orientace*, s. 152.

⁵ JANIŠ, K., TÄUBNER, V., Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově, s. 7.

Každá věková úroveň žáků vykazuje očekávanou konkrétní úroveň vědomostí, dovedností, postojů a chování. Mezi hlavní dílčí cíle sexuální výchovy ve škole patří:

- *pochopení rozmanitosti projevů sexuality a rozvoje lidské sexuality.*
- *umět se v sexualitě správně a přiměřeně vyjadřovat a překonávat škodlivá tabu.*
- *využívat všech výchovných podnětů k sexuálnímu utváření žákovy individuality.*
- *pěstovat vztah k mravním normám, k lidským hodnotám, k úctě, k lidem a životu.*
- *vytvářet vztah, postoje, dovednosti pro ušlechtilé mezilidské vztahy a připravovat na život v partnerství, manželství a rodičovství.*
- *poskytovat potřebné poučení, postoje a dovednosti při ochraně před nemocemi a jinými nebezpečími, které ohrožují zdraví a život člověka (např. zneužívání alkoholu a drog, nežádoucí těhotenství, nákaza HIV, prevence sexuálního zneužívání a podobně).*
- *přístupovat s pochopením ke zvláštnostem pohlavní identity a učit děti tyto zvláštnosti respektovat.*
- *vést k dovednostem vhodného výběru uměleckých a kulturních artefaktů z oblasti sexuality a odstraňovat bariéry mezi představami a běžným životem.⁶*

Jaroslav Zvěřina, přední český sexuolog, také vymezuje hlavní cíle sexuální výchovy:

1. Předat dětem znalosti o anatomii, fyziologii, psychologii a etice sexuality v sociálních vztazích tak, aby jedinec mohl být ve své sexuální praxi veden racionálními motivy a aby byl ochráněn před škodlivým vlivem mýtů a předsudků.

---

⁶ JANIŠ, K., TÄUBNER., V., Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově, s. 6-7.

2. *Vytvořit předpoklady, aby každý jedinec mohl vytvořit sobě vlastní hodnotové schéma a zodpovědně usměrňovat vlastní život.*

3. *Je třeba vycházet z toho, že sexualita je nedílná součást lidského života. Je těsně spjata s vývojem lidstva, s tradicí a současností partnerských vztahů a společenské struktury.*

4. *Při sexuální výchově je třeba respektovat obrovskou složitost a pestrost různých stanovisek.*⁷

Sexuální výchova má užší i širší smysl. Užší smysl ji vymezuje jako samostatný vyučovací předmět. Širší smysl ji pojímá jako jednu ze složek globální výchovy. V minulosti se na ni nahlíželo z dvou krajních bodů, které mezi sebou vzájemně oscilovaly. Prvním krajním bodem byla biologická tendence, která kladla důraz na podstatu lidské sexuality a zaměřovala se pouze na to biologické. Druhým krajním bodem byla psychologizující tendence, která kladla důraz na stránku psychickou a mravní a podřizovala otázku sexuality výchově v rovině mravní. V současnosti se objevuje kompromisní pojetí sexuální výchovy, tedy komplexní tendence, jež je odrazem obsahu a smyslu sexuální výchovy ve vztahu k úloze v životě každého žáka. Sexuální výchovu pojímá jako součást ostatních složek výchovy, například výchovy estetické, mravní a rozumové.⁸

Název předmětu sexuální výchova je v současné době dobrovolný. RVP ZV operuje s termínem základy sexuální výchovy ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, ale v ostatních oblastech jsou pouze obsažena témata, která sice obsahově spadají do sexuální výchovy, ale jsou jinak pojmenována a jsou součástí především vzdělávací oblasti Člověk a zdraví.⁹

---

⁷ ZVĚŘINA, J., Lékařská sexuologie, s. 227.

⁸ JANIŠ, K., TÁUBNER, V., Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově, s. 13-15.

⁹ NEKLAPILOVÁ, V., Sexuální výchova pohledem MŠMT, In: Řízení školy, s. 26.

1. 1 Historie sexuální výchovy

K. Janiš předkládá historii sexuální výchovy, jež je velmi obsáhlá, v díle *Úvod do sexuální výchovy*. V rámci této kapitoly budeme ze zmíněného díla vycházet.

Vývoj sexuální výchovy je možné rozdělit do pěti etap. První etapa mapuje období druhé poloviny 19. století, tedy první světovou válku. Následující období zahrnuje 20. a 30. léta minulého století. Třetí etapa mapuje období těsně před 2. světovou válkou až do celospolečenské krize (1968-1969), čtvrtá etapa je zakončena sametovou revolucí (1989) a poslední etapa zachycuje současný stav realizace cílené výchovy po roce 1989.

1. etapa (první světová válka)

S počátky sexuální výchovy se můžeme setkat již na konci 18. století. Postupně dochází k odtabuizování lidské sexuality. V tehdejší době se nazývala výchovou pohlavní. První zmínky o pohlavní výchově nalézáme u filantropistů¹⁰, kteří vycházeli z díla J. J. Rousseaua – *Emil, čili o výchově*. Na našem území se pohlavní výchovou zabýval B. Bolzano. Problematika pohlavní výchovy byla poprvé zmíněna v díle A. Pařízka. Za zlomové dílo se považovala kniha Kraft – Ebinga: *Psychopathia sexualis* neboli *Sexuální psychopatie*. Postupně se začínají otázky pohlavní výchovy objevovat i v psychologických a lékařských časopisech. Jsou zakládány různé společnosti. Například v Berlíně byla založena Mezinárodní společnost pro výzkum. Důraz je kladen na to, aby se pohlavní výchova uskutečňovala zejména v rodinném prostředí. Přesto se objevují tendence zapojit do pohlavní výchovy i školy. Předmět, který by měl žáky informovat o otázkách pohlavní výchovy, byl přírodopis, v němž se žáci učili o biologické funkci rozmnožování (popis pohlavních orgánů, průběh menstruace, oplodnění, těhotenství). Součástí tohoto předmětu bylo osvojení si hygienických návyků. Pohlavní výchova se však setkávala s odporem

---

¹⁰ Filantropisté vychovávali mládež k obecně prospěšnému životu.

veřejnosti, ať už laické, nebo odborné. Za prostředek prevence byla považována tělesná výchova, která měla dospívajícím zabránit probouzení pohlavních pudů. Témata pohlavní výchovy byla projednávána na sjezdu sociálně demokratických žen v roce 1919 a na Prvním sjezdu československého učitelstva, který se uskutečnil v roce 1920.

2. etapa 20. a 30. let

Se zlomovými událostmi v oblasti pohlavní výchovy se setkáváme až po první světové válce, kdy byla zřízena Knihovna pohlavní výchovy, již vedl Z. Záhoř. K nárůstu vydávání populárně naučných spisů došlo počátkem minulého století. V letech 1900 – 1910 došlo k vydání 34 publikací s tematikou orientovanou na pohlavní výchovu, v letech 1911 – 1920 pak bylo vydáno 41 publikací. Hlavním cílem pohlavní výchovy bylo: *„oddálit uvědomování si vlastní sexuality a následně i problému sebeuspokojování.“*¹¹

Důraz se kladl i na rozumovou výchovu. Pedagogové nepovažují hromadnou formu výuky za optimální vzhledem k individuálním rozdílům. Dochází k vymezení cíle pohlavní výchovy ze strany církve. Cílem by mělo být manželství. Žáci mají být vedeni k přirozeným formám pohlavních styků, jež jsou podmíněny pohlavní abstinencí před uzavřením sňatku.

V lékařské rovině dochází k vzniku nového vědního oboru, kterým je sexuální psychologie. Vytváří se také nové společnosti, jejichž cílem je osvětová činnost, kterou uskutečňují i na školách. Příkladem takové společnosti je Světová liga pro sexuální reformu, která vznikla v roce 1928.

Třicátá léta přinášejí řadu dalších populárně naučných publikací. Dochází k otevření diskuse na témata lidské sexuality. Významnou osobností je T. G. Masaryk, který se orientuje na problematiku pohlavní výchovy v rovině mravní.

---

¹¹ JANIŠ, K., Úvod do sexuální výchovy, s. 45.

3. etapa 1939 – 1968

Období okupace omezilo vývoj pohlavní výchovy a aktivit, které se na danou problematiku orientovaly. Ve škole se žáci setkávali s tématy pohlavní výchovy stále v přírodopisu. Teprve na počátku 50. let vzniká na základních školách nový předmět zvaný Nauka o domácnosti. Tento předmět byl určen dívkám. V roce 1953 došlo k vypuštění tohoto předmětu společně s výukou náboženství na základě pojetí nové školské politiky.

Doporučovala se spolupráce se zdravotníky. Žáci i rodiče se tak mohli účastnit besed na téma: „*Výchova k rodičovství a pohlavní výchova mládeže, Výchova k manželství a rodičovství.*“¹²

Školní rok 1963/1964 přináší na všechny pedagogické instituty předmět Biologie dítěte a školní hygiena, jehož obsah se zaměřoval na: „*citové a sociální složky pohlavního života, pohlavní vývoj sexuálního citění během dětství a dospívání, metodiku sexuální výchovy a výchovy k rodičovství.*“¹³ Následující školní rok 1964/1965 přinesl do čtvrtého doplňkového ročníku pedagogických institutů předmět Hygiena výchovně vzdělávacího procesu. Hlavním úkolem tohoto předmětu bylo seznámit budoucí učitele s vybranými metodickými postupy při výuce sexuální výchovy na základní škole.

4. etapa 1969 – 1989

Po období 1968 – 1969 došlo ke zvýšenému zájmu o otázky související se sexuálním chováním. Řada odborníků (psychologů, lékařů, pedagogů) dochází k závěru, že správná sexuální výchova byla jedním ze zanedbávaných úseků výchovné práce. Vytváří se Koncepce výchovy k rodičovství na základní devítileté škole, jež navazuje na předchozí poznatky. Zvýšil se důraz na mravní výchovu. V roce 1970 byla uvedena do praxe Koncepce výchovy k manželství a rodičovství, která obsahovala témata sexuální výchovy. V roce 1972 přijala vláda usnesení č. 137/1972,

---

¹² Tamtéž, str. 48.

¹³ Tamtéž, str. 49.

jehož součástí bylo vypracovat program výchovy k manželství a rodičovství na základních devítiletých školách.

V 70. letech se objevuje označení rodičovská výchova, které dosud neexistovalo, a označuje výchovu v rodinném prostředí. V rodině se uskutečňuje individuální forma výuky, ale formální stránka sexuální výchovy je součástí výchovy k manželství a rodičovství. Ministerstvo školství vydává pro potřeby škol Metodický názor k výchově k rodičovství na základních devítiletých školách. Jedná se o komplexně pojatý program, který je doplněný o metodiku. V roce 1973 byla celá koncepce zpracována pro všechny typy středních škol a měla název Zásady o výchově k rodičovství. Ministerstvo školství přijalo v roce 1984 dokument zvaný Zásady a obsahové zaměření výchovy k rodičovství pro střední školy, jehož posláním mělo být zabezpečení výchovy k manželství a odpovědnému rodičovství jako neoddělitelné součásti výchovné práce školy. V dokumentu Zásady výchovy k manželství a odpovědnému rodičovství se uvádělo, že *„výchova k manželství a odpovědnému rodičovství je zařazena do učebních osnov jednotlivých předmětů, zejména do občanské nauky, přírodopisu, pracovního vyučování, částečně do předmětů český jazyk a literatura, ruský jazyk, tělesná a sportovní výchova. Výchova k rodičovství je zařazena do učebních osnov nepovinného předmětu domácí nauky v 5. – 8. ročníku. Do nových učebních osnov se zařadila i příprava chlapců na život v rodině, výběr partnerky a výchova ke spoluzodpovědnosti muže za rodinu. Zařadilo se učivo, které vede žáky k péči o kulturní bydlení, odívání, zejména k součinnosti obou partnerů při výchově dětí.“*¹⁴

Ministerstvo školství zavedlo povinný kurz k rodičovství pro všechny formy přípravy mládeže na dělnická povolání. Na základě dokumentu Hlavní úkoly a opatření rozvoje výchovy k manželství a odpovědnému rodičovství bylo ředitelům škol ukládáno dbát o zvyšování odborné úrovně pedagogických pracovníků v oblasti výchovy. Ředitelé základních a středních škol měli ve školním roce 1988/ 1989 zabezpečit výchovu

---

¹⁴ Tamtéž, str. 51.

k manželství a odpovědnému rodičovství a pokračovat v informování žáků o důsledcích onemocnění pohlavní chorobou AIDS a o možnostech prevence. Podobná opatření byla ředitelům nařízena i v dalším školním roce.

5. etapa 1989 až dosud

Pro toto období je charakteristický zájem médií a dalších sdělovacích prostředků o tabuizovaná témata, kterými byla například prostituce, pornografie či pedofilie. Se zvýšením turistického ruchu se objevuje riziko šíření pohlavně přenosných chorob a vzrůstá riziko kontaktu dětí a mládeže s prostředky komerčního sexu. V prostředí školy mohou učitelé předkládat žákům ucelenější informace a to zejména v předmětech přírodopis a rodinná výchova, která byla zavedena do škol v roce 1991.¹⁵

1. 1. 1 Česká republika jako průkopník osvěty

Česká republika se podílela na rozvoji sexuální výchovy jako takové, ale také na její osvětě. K tomuto tvrzení nás přivádí následující fakta.

V roce 1917 předložila Spolková rada Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze Memorandum C. K. Zemské školní radě pro království české „O pohlavní výchově mládeže“, ve kterém žádá zavést pohlavní výchovu do škol.

Rok 1921 je významný z toho důvodu, že bylo v Praze založeno první univerzitní sexuologické pracoviště s názvem Ústav pro studium pohlavnosti, které existuje dodnes pod názvem Sexuologický ústav.¹⁶

---

¹⁵ JANIŠ, K., Úvod do sexuální výchovy, s. 41-52.

¹⁶ ŠULOVÁ, L., Výchova k manželství a rodičovství, sexuální výchova na ZŠ. [online]. [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/Sulova.pdf>.

1. 1. 2 Mezníky vývoje sexuální výchovy v průběhu 20. století

Významný podíl na rozvoji sexuální výchovy a postojů k ní mají jednak psychoanalýza, která vedla k detabuizaci tématu a k popsání významu sexuality pro vývoj jedince. Dále je to rozvoj antikoncepce, díky níž došlo k oddělení sexuality od reprodukce. Významným mezníkem je sexuální revoluce šedesátých let, která rozpoutala diskusi. Mezi další mezník můžeme zařadit objevení rizika HIV/AIDS. Informace o této nemoci rozvinuly strach z následků nezodpovědného chování. Dalším vlivem byla média, která zprostředkovávala obchod s tělem. Za poslední mezník považujeme detabuizaci sexuality jako takové.¹⁷

1. 2 Podmínky a prostředky sexuální výchovy

Podmínky sexuální výchovy jsou definovány jako „*skutečnosti, za kterých probíhá*.“¹⁸ Rozdělujeme je na vnitřní (endogenní), jejichž součástí jsou podmínky biologické a psychické. A na vnější (exogenní), do kterých spadají podmínky materiální a sociální. Úkolem učitele je všechny podmínky respektovat a přizpůsobit jim průběh vzdělávání.¹⁹

Dle Doporučení MŠMT k realizaci výuky sexuální výchovy na základních školách je důležité zajistit pro samotnou výuku jak podmínky personální, tak organizační. Do personálních podmínek zařazujeme osobnost pedagoga sexuální výchovy, který musí splňovat určité charakteristiky. (Více v kapitole zvané Problémy spjaté se zaváděním sexuální výchovy do škol – podkapitola Učitel str.53.)

Učitel sexuální výchovy musí být v kontaktu s odborníky, kteří na dané škole poskytují poradenské služby. Velmi důležitou roli zde hraje i přístup ředitele dané základní školy k výuce sexuální výchovy.

---

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ JANIŠ, K., TÄUBNER., V., Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově, s. 8.

¹⁹ Tamtéž.

Do organizačních podmínek patří vhodná volba metod a forem vyučování i pomůcky, které má pedagog k dispozici.²⁰

Prostředky sexuální výchovy se shodují jednak s prostředky obecné pedagogické teorie a jejího předmětu výchovy, ale také vyčleňují některé prostředky specifické, které jsou prostředkem k dosažení cíle sexuální výchovy. Nejdůležitějším prostředkem je výchovné vyučování. Za specifika sexuální výchovy považujeme speciální vzdělávací metody, organizační formy výuky a názorné pomůcky.²¹

1.3 Úloha sexuální výchovy

O sexuálních otázkách se žáci dozvídají formou médií, která jsou rozhodujícím zdrojem informací mládeže. V některých rodinách, v nichž se témata sexuální výchovy neprobírají, mohou mít média zastupující úlohu. Ze sexuologického hlediska je prokázáno, že mládež, které se dostane důkladné sexuální výchovy, se později v této oblasti chová odpovědněji – odkládá start do sexuálního života, více se informuje o typech antikoncepce a méně střídá partnery.²²

Zavádění sexuální výchovy do škol vycházelo z aktuálních společenských požadavků kladených ze strany společnosti na školu, kterými byla například ochrana dětí před sexuálním násilím a zneužíváním, globální prevence před pandemií HIV/AIDS a další.

Škola může v poměrně krátkém čase oslovit kompletní populaci žáků.²³

Sexuální výchova má mnoho významů pro život každého jedince. Zaměřme se na ty nejdůležitější. Zavedení sexuální výchovy do škol je

---

²⁰ . MŠMT, Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách, s. 4-8.

²¹ JANIŠ, K., TÄUBNER., V., Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově, s. 8.

²² WEISS, P., Sexuální chování po česku a jeho proměny, In: *Propsy*, s. 5.

²³ JANIŠ, K., Sexuální výchova na základní škole, In: *Společenskovední předměty*, s. 16.

možné chápat jako prevenci před negativními celospolečenskými jevy, jako je například zneužívání dětí, sexuálně přenosné choroby, nechtěné těhotenství a sexuální poruchy. Sexuální výchova má význam i pro samotného žáka, jenž si vytváří pozitivní přijetí k vlastnímu tělu a vlastní pohlavní identitě a zároveň podporuje jeho sociálně žádoucí chování v oblasti sexu.²⁴

Existuje řada důvodů, proč hovořit s dětmi a dospívajícími o sexualitě. Dospívající si vytváří přirozený vztah k lidskému tělu a sexualitě. K tomu přispívá pochopení rozdílů mezi pohlavími. Dalším důvodem je prevence sexuálního zneužívání dětí a dospívajících. Dospívající jsou vedeni k zodpovědnosti v oblasti sexuálního chování. Sexuální výchova může vést mladistvé k přesvědčení, že sexualita by se měla spojovat s láskou, vzájemným poznáním partnerů. S tím souvisí i posunutí začátku sexuálního života. Důraz je kladen na orientaci v množství informací o sexualitě. Na děti a dospívající působí řada informací z této oblasti skrz časopisy, televizi a další prostředky. Výuka sexuální výchovy ve škole nebo předávání informací ze strany rodičů mohou dítěti či dospívajícímu napomoci v pochopení toho, co je pravda a co ne.²⁵

1. 4 Sexuální výchova a otázka etiky

Obsah sexuální výchovy souvisí i s otázkou etiky. Propojení těchto dvou složek se realizuje v osobnostním a sociálním rozvoji žáků při řešení témat, která tvoří náplň sexuální výchovy. Při tom je nezbytně nutné:

- *respektovat základní mravní vědomí a hodnoty, kterými je jedinec formován v rodinném prostředí.*
- *respektovat etické hodnoty vyplývající z příslušnosti jedince k etnické skupině, náboženské skupině, regionu.*

---

²⁴ ŠULOVÁ, L., Výchova k manželství a rodičovství, sexuální výchova na ZŠ. [online]. [cit. 2012-10-11]. Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/Sulova.pdf>.

²⁵ ŠILEROVÁ, L., Sexuální výchovy – Jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě, s. 11-15.

- *spolupracovat s rodinou.*
- *poukazovat na hodnoty, které jsou celospolečenským konsenzem (klást důraz na lidskou důstojnost, nedotknutelnost svobody, rovnost, spravedlnost, solidaritu, lidská práva) a upozorňovat na nedodržování těchto hodnot.*
- *nezapomínat na fakt, že hlavní význam pro přijetí hodnot mají faktory sociální, z hlediska dítěte je určující povaha soužití a způsoby komunikace v rodině, škole, vrstevnických skupinách.*
- *umožnit žákům vyjadřovat se k daným tématům, vypovídat o světě, řešit témata interaktivním způsobem.*
- *učit žáky obhajovat svůj názor, ale respektovat i názor druhého, není-li v rozporu s etickým hodnotovým systémem společnosti.²⁶*

Žáci mají být vedeni k osvojení norem a pravidel společenského života. Důraz je kladen na rozvíjení jejich rozumové, citové, volní a charakterové vlastnosti tak, aby chránili a byli zodpovědní za své zdraví, ale i za zdraví ostatních. Mají být vedeni k plnohodnotnému životu.

Otázka etických hodnot se zaměřuje především na zisk sociální životní zkušenosti. Učitelé by měli být schopni utvářet situace, které vyžadují etické rozhodování a jednání žáků. Zároveň by měli reflektovat situace nahodilé, které nemusí souviset s vyučovacím procesem. Hlavním úkolem školy je rozvíjet vyšší sociální city, empatii a sympatii. Škola by měla také umožnit přijetí hodnot jak na základě rozumu, tak na základě citového prožitku.²⁷

Jaroslav Zvěřina uvádí několik etických zásad, které by si měly žáci osvojit a mít na paměti.

- 1. Nikdo nesmí jinou lidskou bytost využívat pro sobecké uspokojení.*
- 2. Psychický a fyzický nátlak a agrese jsou porušování osobní svobody.*

---

²⁶ MŠMT, Sexuální výchova – vybraná témata: Výchova ke zdraví, s. 5.

²⁷ MŠMT, Sexuální výchova – vybraná témata: Výchova ke zdraví, s. 6.

3. *Sexualita jako součást partnerského vztahu je vždy mnohem přínosnější a hodnotnější než příležitostný sex.*
4. *Naprostá většina lidí pozitivně hodnotí partnerskou věrnost a škola toto hodnocení podporuje.*
5. *Úplné odmítání sexu slovem obrazem je kulturní artefakt. Naproti tomu je třeba odmítat dehumanizaci, přítomnou v pornografii.*
6. *Muži a ženy jsou v sexuální morálce rovnocenní. Starou dvojí sexuální morálku je třeba odmítnout.*
7. *Je třeba usilovat o změnu tradičních sexuálních rolí, protože, jak se zdá, mají negativní vliv na sexuální partnerské vztahy.*
8. *V sexuálních vztazích, jako v jiných oblastech života, je třeba odmítat rasovou diskriminaci.*
9. *Škola má uvědoměle napomáhat zlepšení pozice homosexuálů ve společnosti.*
10. *Sexuální vztahy existují také mezi tělesně a mentálně postiženými lidmi, vojáky základní služby a podobně.*
11. *Sexuální liberalizace má své meze. Není možné tolerovat takové sexuální projevy, které útočí na jiné lidi a zneužívají je.*²⁸

1. 5 Sexuální výchova a právní dokumenty, programy

I přes nesouhlas některých rodičů v oblasti výuky sexuální výchovy na školách, existují právní dokumenty, které podporují vzdělání žáků v této oblasti. Rodiče mohou rozhodovat o tom, zda a v jakém rozsahu se dítě zúčastní výuky sexuální výchovy. Nemohou však rozhodovat o tom, zda výuka probíhat na škole bude či nebude.

---

²⁸ ZVĚŘINA, J., Lékařská sexuologie, s. 228.

Mezi hlavní právní dokumenty, které stanovují práva dětí pro oblast vzdělávání v sexuální výchově, patří Úmluva o právech dítěte. Tento právní dokument vstoupil v platnost na území České republiky 6. února 1991. Podle této úmluvy se dítětem rozumí: „*každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“²⁹ Pro naši práci jsou nejdůležitější:

Článek č. 3 „*Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.*“

Článek č. 13 „*Dítě má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle volby dítěte.*“

Článek č. 24 „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznají právo dítěte na vzdělání a s cílem postupného uskutečňování tohoto práva a na základě rovných možností.*“³⁰

Dalším významným dokumentem je Listina základních práv a svobod. Tento dokument byl vyhlášen v roce 1992. Dle Listiny má každý právo na vzdělání. Podle článku č. 32, odstavec 4 je „*péče o děti a jejich výchova právem rodičů.*“ Z tohoto článku nelze odvodit, že by bylo přípustné v rámci realizace práva výchovy bránit dítěti v realizaci jeho práva na vzdělání nebo ho v tomto právu omezovat.³¹

Neméně důležitým dokumentem je Deklarace sexuálních práv, která byla přijata účastníky na 13. světovém sexuologickém kongresu, jenž se konal v červnu v roce 1997 ve Valencii. Deklarace je všeobecně chápána jako výzva, aby každá společnost vytvářela takové podmínky, které by

---

²⁹ New York. Úmluva o právech dítěte. In: 104/1991. Česká republika, 1991.
Dostupné z: http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf

³⁰ Tamtéž.

³¹ NOVÁČEK, E., Sexuální výchova ve školním věku – právní otázky, In: Prevence sociálně patologických jevů, s. 9.

uspokojovaly potřeby plného rozvoje jednotlivce a respektovaly sexuální práva.³² Deklarace vymezuje v současnosti celkem jedenáct práv. Pro naši práci jsou významná následující:

Právo č. 9: „*na sexuální informace založené na vědeckých poznatcích: právo na sexuální informace, které mají být otevřené, založené na vědeckých a etických poznatcích, šířené vhodným způsobem pro příslušníky všech sociálních skupin.*“

Právo č. 10: „*na komplexní sexuální výchovu: je to celoživotní proces trvající od narození, trvající celý život a ovlivňující všechny společenské instituce.*“³³

Významná je pro oblast sexuální výchovy Charta sexuálních a reprodukčních práv IPPF (International Planned Parenthood Federation), jejímž členem je česká Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu.

Dle tohoto dokumentu má každý právo na přístup ke vzdělávání a k pravdivým informacím týkajících se jeho sexuálního a reprodukčního zdraví, práv a odpovědnosti, které berou v úvahu specifika jeho pohlaví, nejsou stereotypní a jsou sdělovány objektivním, kritickým a pluralistickým způsobem. Každý má právo na dostatečné vzdělání a informace, aby bylo zajištěno, že jakékoliv rozhodnutí týkající se jeho sexuálního a reprodukčního života bude činěno s jeho plným, svobodným a informovaným souhlasem. Každý má právo na plnou informovanost o relativních přednostech, nebezpečích a účinnosti všech metod regulace porodnosti a prevence neplánovaných těhotenství.

Problematika sexuální výchovy se dostala v roce 1994 na program Mezinárodní konference Spojených národů v Káhiře. Vlády, včetně vlády České republiky, byly vyzvány k tomu, aby vycházely vstříc zvláštním potřebám dospívajících a vytvářely pro ně vhodné odpovídající programy,

---

³² Tamtéž.

³³ Světová deklarace sexuálních práv. *Medicina.cz* [online]. [cit. 2012-10-11].

Dostupné z:

http://www.medicina.cz/verejne/clanek.dss?s_id=4288&s_rub=0&s_sv=16&s_ts=.

kteře by měly obsahovat podpůrné mechanismy výchovy a poradenství pro mladistvé v oblasti vzájemných vztahů mezi pohlavími a jejich rovností, zahrnovat prevenci násilí proti adolescentům, podporovat zodpovědné sexuální chování, odpovědné plánování rodiny, reprodukčního zdraví, předcházení asexuálně přenosným chorobám a prevenci AIDS.³⁴

V neposlední řadě je třeba zmínit se o programu Zdraví 21. Světová zdravotnická organizace položila základy péče o zdraví, které vycházejí z analýzy nejčastějších příčin nemoci a úmrtnosti. Tyto základy jsou shrnuty v programu SZO, který se nazývá Zdraví 21 – zdraví pro všechny do 21. století. Jde o program, který znázorňuje komplexní péči společnosti o zdraví a jeho rozvoj.

V České republice je spolupráce jednotlivých ministerstev zajištěna při plnění Akčního plánu zdraví a životního prostředí ČR a účasti při plnění úkolů Dlouhodobého programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva ČR, Zdraví pro všechny v 21. století. Program Zdraví 21 – zdraví pro všechny do 21. století navazuje na program SZO Zdraví pro všechny do roku 2000 a vychází z jeho zkušeností. Číslo 21 odpovídá jak století, ve kterém je program realizován, tak i počtu cílů. Program byl připraven pro Evropu a jednotlivé země naplňují jeho cíle podle svých podmínek a konkrétních potřeb. K jeho hlavním principům patří spravedlnost, solidarita, trvalá udržitelnost, vlastní účast a etická volba. Program má dvacet jedna cílů. S tématem sexuální výchovy souvisí následující cíle:

Cíl 4 Zdraví mladých: *Vytvořit podmínky, aby do roku 2020 mladí lidé byli zdravější a schopnější plnit svou roli ve společnosti.*

Mladí lidé jsou neustále vystaveni rizikům, která ohrožují jejich zdraví. Často se setkáváme s tím, že dospívající jedinci řeší problémy experimentování s různými návykovými látkami. Můžeme se také setkat s kriminálními činy. Narušené vztahy v rodině a vliv vrstevníků mohou vést

---

³⁴ NOVÁČEK, E., Sexuální výchova ve školním věku – právní otázky, In: Prevence sociálně patologických jevů, s. 10.

dospívající jedince k rizikovému chování, do něhož můžeme zařadit kromě výše zmíněného i promiskuitu a předčasný pohlavní život.

Předčasně zahájený pohlavní styk dospívajících bývá ve většině případů spojen s nerozvážností, je podmíněn užitím návykových látek, což má často za následek nepoužití ochranných prostředků. To vše může vést k nežádoucímu těhotenství. Mladí lidé si často neuvědomují, že mohou být nakaženi pohlavně přenosnými chorobami a infekcemi. Ze všech věkových skupin se tyto choroby nejvíce vyskytují u mladých lidí ve věku 15 – 24 let.

Cíl 7 Prevence infekčních onemocnění: Podstatně snížit nepříznivé důsledky infekčních nemocí prostřednictvím systematicky realizovaných programů na vymýcení, eliminaci nebo zvládnutí infekčních nemocí, které významně ovlivňují zdraví veřejnosti.

Tento cíl je zaměřen na snížení výskytu pohlavní nemoci syfilis, na kterou neexistuje očkování. Součástí tohoto cíle je eliminace dětské obrny, tetanu a dalších nemocí, proti kterým je možné se očkovat.

Od začátku 80. let 20. století patřila infekce HIV/AIDS k hlavním cílům boje za lidské zdraví.³⁵

Zdraví a sexuální výchova spolu velmi úzce souvisí. Pokud žáci nebudou informováni o možnostech ochrany a prevence zdraví ve spojitosti se sexuální výchovou, budou vystaveni rizikům, jako je například nakažení pohlavně přenosnou chorobou. Současný životní styl po stránce partnerské není založen na monogamii. Často se setkáváme s nevěrou a promiskuitou. Proto se Světová zdravotnická organizace snaží eliminovat výskyt pohlavně přenosných chorob. Důkazem tohoto přístupu je program Zdraví 21.

Na základě výše zmíněných dokumentů a programů je dokládán zájem a nutnost výuky sexuální výchovy v institucích školy.

---

³⁵ MACHOVA, J., KUBÁTOVÁ, D., Výchova ke zdraví, s. 269-275.

1. 6 Motivy zavedení sexuální výchovy do škol

Tuto obsáhlou kapitolu uzavřeme výkladem motivů, které zabezpečily realizaci sexuální výchovy na školách. Škola jako taková, je instituce, která může v plné míře realizovat sexuální výchovu. Nikdo jiný nemá možnost ovlivnit výchovu celé dětské populace. Zejména ve vyšších ročnících na základních školách jsou žáci vnímavější ve vztahu k sexualitě. Jsou schopni propojovat otázky partnerství dvou pohlaví i z mravního hlediska.

Existuje názor, že škola zaujímá v systému sexuální výchovy dominantní postavení, které je dáno do jisté míry neschopností rodiny, jakožto základní výchovné instituce, naplnit svoji roli i v úseku sexuální výchovy. Důvodů, proč tomu tak je, máme několik. Například existují dysfunkční, případně neúplné rodiny, nebo samotní rodiče mají nedostatečné znalosti v této oblasti, informace nemusí být odpovídající aktuální době, dále v rodinách mohou chybět přiměřené pedagogicko – psychologické dovednosti a za jeden z hlavních důvodů je považovaná ztráta odvahy u rodičů.

K hlavním motivům, které vedou k zavedení sexuální výchovy do škol, patří prosazování plánovaného rodičovství, kdy očekávané dítě má mnohem lepší podmínky pro svůj další vývoj, než dítě, které je neplánované, dále ochrana dětí před sexuálním násilím a zneužíváním, globální prevence před pandemií HIV/AIDS a v neposlední řadě je to motiv, jímž se snažíme přispět k všestrannému rozvoji lidské osobnosti.³⁶

Z uvedené kapitoly vyplývá, že otázky sexuální výchovy se objevily již v 18. století, kdy docházelo k postupnému odtabuizování. Její počátky se objevily u filantropistů. U nás se touto problematikou zabýval B. Bolzano. Postupně se začínají vytvářet společnosti, které podporují pohlavní výchovu. Objevují se názory na to, že otázky pohlavní výchovy by měly

---

³⁶ JANIŠ, K., TÄUBNER., V., Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově, s. 21-23.

zůstat v rodině. Nakonec se objevuje i nátlak na školu, která se má stát garantem této oblasti.

20. a 30. léta jsou symbolem zaujetí lepšího přístupu k sexuální výchově. Na lékařské rovině se začíná rozvíjet obor zvaný sexuologie. Jistý zvrat a omezení přinesla léta okupace, kdy se vývoj této problematiky pozastavil. K výraznému posunu dochází až v letech 1970-1989. Rozšiřuje se zájem a osvěta sexuální výchovy. Po roce 1989 se projevuje síla médií, která pracuje s tématy, jako je prostituce, pornografie, pedofilie. Dětem a dospívajícím se dostává řada informací formou časopisů. Pedagogové předávají žákům komplexnější informace oproti předchozím letům.

Další nezbytnou informací je pro nás zjištění, že snahy o vzdělávání témat sexuální výchovy jsou ukotveny i v právních dokumentech, jako je například Úmluva o právech dítěte, Listina základních práv a svobod, Deklarace sexuálních práv a Charta sexuálních a reprodukčních práv. Existuje celá řada motivů, které podtrhují nezbytnost výuky sexuální výchovy v prostředí školy. Rodiče by tyto snahy neměli chápat tak, že jim škola bere příležitost podílet se na sexuálním dozrání jejich dítěte. Naopak by to měli chápat jako pomoc. Ne každá rodina je úplná a ne každý rodič dokáže o této problematice hovořit, stejně tak ne každé dítě přijímá od rodičů informace z této oblasti přívětivě.

V následující kapitole se zaměříme na to, jak je sexuální výchova ukotvena v RVP ZV.

2. Sexuální výchova v kurikulárních dokumentech

V rámci reformace českého vzdělávacího systému se vytvořily kurikulární dokumenty, jejichž hlavním smyslem je zlepšit kvalitu vzdělávání a efektivitu výsledků vzdělávání v České republice. Školská reforma se snaží zajistit lepší přístup ke vzdělávání, rovnost ve vzdělávání, individuální přístup k potřebám vzdělávaných, celoživotní proces učení, vzdělávání pro život a uplatnění absolventů vzdělávání na mezinárodním trhu práce.

Aby mohla být naplněna podstata školské reformy, bylo zapotřebí změnit cíle a nově vymezit obsah vzdělávání směrem k rozvoji životních dovedností k přípravě pro praktický život.³⁷

Počátky kurikulární reformy jsou zakořeněny v polovině 90. let 20. století. Významným vrcholem této reorganizace se stala celonárodní diskuse „Vzdělávání pro 10 milionů“ a vznik Národního programu vzdělávání v České republice zvaný také Bílá kniha.

Kurikulární dokumenty můžeme rozdělit do dvou úrovní. První úroveň, státní, obsahuje Národní program vzdělávání a rámcový vzdělávací program. Národní program vzdělávání byl schválen v roce 2001. Je to systémový projekt, který formuluje myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, jež mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy.³⁸ Rámcový program vymezuje cíle vzdělávání v rámci jednotlivých etap (předškolní, základní, střední vzdělávání). Vychází z Bílé knihy. V roce 2005 byl vytvořen RVP pro předškolní a základní vzdělávání. Nejprve byl tento dokument pilotován na vybraných školách a na základě toho se vytvářel pro další stupeň vzdělávání.

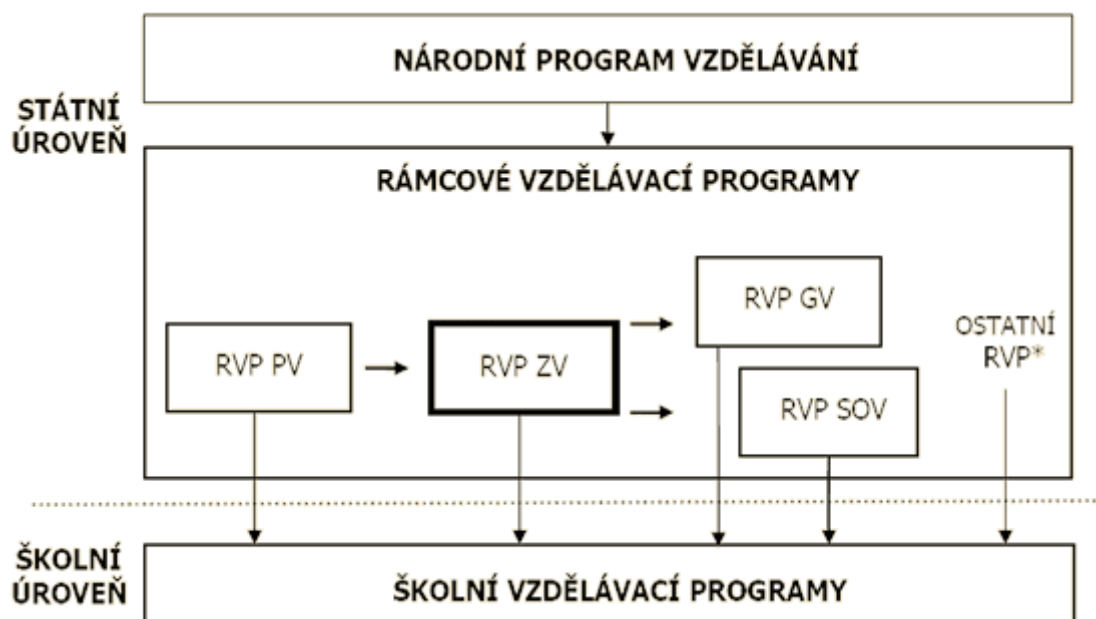
---

³⁷ Kurikulární reforma. Metodický portál: WIKI [online]. 27. 09. 2012, [cit. 2012-09-27]. Dostupné

z http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogický_lexikon/K/Kurikulární_reforma.

³⁸ Česká republika. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. In: Praha: Tauris, 2001. 80-211-0372-8.

Druhá úroveň, školní, je tvořena školními vzdělávacími programy, které si vytváří každá škola sama. Všechny jmenované dokumenty jsou přístupné pedagogické i nepedagogické veřejnosti.

Obrázek 1 Systém kurikulárních dokumentů³⁹

³⁹ JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J., *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. s 9. [cit. 2012-09-28]. Dostupné z WWW:<http://www.vuppraha.cz/wpcontent/uploads/2009/12/RVPZV_200707.pdf> Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (PDF) aktuální znění k 1. 9. 2007.

2. 1 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání je členěn na čtyři oblasti označené písmeny A – D.

Část A vymezuje RVP ZV v systému kurikulárních dokumentů. Objasňuje principy RVP ZV.

Část B charakterizuje základní vzdělávání. Informuje o povinnosti školní docházky, o způsobu hodnocení výsledků vzdělávání, o organizaci základního vzdělávání a o ukončení tohoto stupně vzdělávání.

Část C je nejrozsáhlejší. Vymezuje jednak pojetí a cíle základního vzdělávání, dále klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, průřezová témata a v neposlední řadě rámcový učební plán.

Část D se zabývá vzděláváním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, kam spadají i žáci mimořádně nadaní. Další nedílnou součástí jsou podmínky materiální, personální, hygienické, organizační a jiné pro zpracování RVP. Tato část obsahuje i pokyny pro vytváření školních vzdělávacích programů a slovníček užitých pojmů.⁴⁰

2. 1. 2 RVP ZV a sexuální výchova

V následující podkapitole jsou představeny cíle, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti a průřezová témata, která se pojí s výukou sexuální výchovy. Veškeré informace vychází z RVP ZV.

Základní vzdělávání má žákům pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a na praktické jednání.

Základní vzdělávání definuje devět cílů, jichž má žák dosáhnout. S oblastí sexuální výchovy souvisí pouze jeden cíl a ten zní: *„Učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně*

---

⁴⁰ Tamtéž, s. 9-13.

odpovědný. ⁴¹ Žák by tedy měl být připraven na sexuální život a budování rodiny po stránce teoretické. To znamená, že by měl mít dostatečné množství informací o tom, jak se chránit proti pohlavním nemocem, jak správně pečovat o své tělo, jak zabránit otěhotnění v případě, že se ještě nechce stát rodičem. Žák by měl mít na vědomí, že je za své činy odpovědný.

Další nezbytnou oblastí v RVP ZV jsou klíčové kompetence, které by si měl žák v průběhu devítileté povinné školní docházky osvojit. Klíčové kompetence jsou definovány jako: *„souhrn vědomostí, dovedností, návyků, postojů, schopností a hodnot nezbytných pro osobní rozvoj a uplatnění ve společnosti.“* ⁴² Základní vzdělávání si uložilo za cíl vybavit každého žáka klíčovými kompetencemi na úrovni jemu vlastní. Klíčové kompetence jsou základem pro vstup do života popřípadě pro další vzdělávání.

Vzhledem k tomu, že klíčové kompetence mají nadpředmětový a multifunkční charakter, je možné, aby si je žák osvojil souběžně. K tomu může dojít za té podmínky, že učitel směřuje obsah a činnosti k jejich rozvoji. V RVP ZV se rozlišuje celkem šest klíčových kompetencí. Každá klíčová kompetence má několik charakteristických znaků. Vyjmenovány budou pouze ty znaky, které se sexuální výchovou souvisí.

1. Kompetence k učení

Na konci základního vzdělávání žák:

- *vyhledává a třídí informace a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě.*
- *operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých*

---

⁴¹ Tamtéž, s. 12.

⁴² Tamtéž, s. 14.

*vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy.*⁴³

Je tedy důležité, aby každý žák byl schopen pracovat s informacemi, uměl posoudit, do jaké míry jsou pravdivé, a také by měl umět vyhledávat věrohodné zdroje. Schopnost pracovat s informacemi není pouze záležitostí sexuální výchovy. Žák potřebuje tuto kompetenci obecně k životu.

2. Kompetence k řešení problémů

Na konci základního vzdělávání žák:

- *vnímá nejrůznější problémové situace ve škole i mimo ni, rozpozná a pochopí problém, přemýšlí o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslí a naplánuje způsob řešení problémů a využívá k tomu vlastního úsudku a zkušeností.*
- *vyhledá informace vhodné k řešení problému, nachází jejich shodné, podobné a odlišné znaky, využívá získané vědomosti a dovednosti k objevování různých variant řešení, nenechá se odradit případným nezdarem a vytrvale hledá konečné řešení problému.*
- *samostatně řeší problémy; volí vhodné způsoby řešení; užívá při řešení problémů logické, matematické a empirické postupy.*
- *ověřuje prakticky správnost řešení problémů a osvědčené postupy aplikuje při řešení obdobných nebo nových problémových situací, sleduje vlastní pokrok při zdolávání problémů.*
- *kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí.*⁴⁴

Každý je odpovědný za své činy a každý by si měl uvědomit rizika svého chování. Proto je nezbytné, aby se žáci naučili strategie řešení problémů.

---

⁴³ Tamtéž, s. 14.

⁴⁴ Tamtéž, s. 15.

3. Kompetence komunikativní

Na konci základního vzdělávání žák:

- *naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje.*
- *využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem.*
- *využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi.⁴⁵*

Tato kompetence souvisí s předchozími kompetencemi. Umět naslouchat je schopnost, která je pro náš život nezbytná. Stejně tak umět pracovat s informačními technologiemi je schopnost, kterou v životě potřebujeme. Opět tato kompetence pokrývá více oblastí, nejenom sexuální výchovu.

4. Kompetence sociální a personální

Na konci základního vzdělávání žák:

- *účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.*
- *podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.*
- *přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného*

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 15.

úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.

- *vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebevěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty.*⁴⁶

Zde je důležité, aby byl žák schopen spolupracovat a utvářet si dobré vztahy s vrstevníky. Každý žák se podílí na atmosféře ve třídě. Při výuce sexuální výchovy je nezbytné dodržovat jistá pravidla, na nichž je možné se s žáky domluvit a respektovat názory druhých.

5. Kompetence občanské

Na konci základního vzdělávání žák:

- *respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.*
- *rozhoduje se zodpovědně podle dané situace, poskytne dle svých možností účinnou pomoc a chová se zodpovědně v krizových situacích i v situacích ohrožujících život a zdraví člověka.*
- *chápe základní ekologické souvislosti a environmentální problémy, respektuje požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhoduje se v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti.*⁴⁷

Tato kompetence klade důraz na schopnost umět respektovat druhé lidi. Nikdy bychom neměli nikoho odsuzovat za to, že se něčím odlišuje (v rámci sexuální výchovy to může být například sexuální orientace). Dále vede žáky k ochraně zdraví svého i druhých.

---

⁴⁶ Tamtéž, s. 16.

⁴⁷ Tamtéž, s. 16.

6. Kompetence pracovní

Na konci základního vzdělávání žák:

- *používá bezpečně a účinně materiály, nástroje a vybavení, dodržuje vymezená pravidla, plní povinnosti a závazky, adaptuje se na změněné nebo nové pracovní podmínky.*
- *přístupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu, ale i z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochrany kulturních a společenských hodnot.*⁴⁸

Tato kompetence souvisí s průběhem výuky sexuální výchovy. Žák by měl dodržovat jistá pravidla.

Cíl a klíčové kompetence nejsou jediné oblasti RVP ZV, které souvisejí se sexuální výchovou. Obsah sexuální výchovy je zakotven i v některých vzdělávacích oblastech, kterým se budeme věnovat.

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v RVP ZV rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí, jež jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově si blízkými vzdělávacími obory.

Obsah sexuální výchovy je rozdělen do čtyř vzdělávacích oblastí. Jednak je to oblast Člověk a jeho svět s oborem, který nese tentýž název, jednak je to oblast Člověk a společnost, jejímž oborem, který souvisí s obsahem sexuální výchovy, je výchova k občanství, dále je to Člověk a příroda se vzdělávacím oborem přírodopis a v neposlední řadě je to vzdělávací oblast Člověk a zdraví se vzdělávacím oborem výchova ke zdraví.

Každá vzdělávací oblast je v RVP ZV v úvodní části charakterizována. Je zde prezentován i obsah vzdělávacích oborů dané vzdělávací oblasti. Součástí je i cílové zaměření dané vzdělávací oblasti,

---

⁴⁸ Tamtéž, s. 17.

které obsahuje informace o tom, k čemu má být žák veden, aby si osvojil klíčové kompetence.

Vzdělávací obsah vzdělávacích oborů je tvořen očekávanými výstupy a učivem. Očekávané výstupy jsou: „*prakticky zaměřené, využitelné a ověřitelné v běžném životě. Vymezují předpokládanou způsobilost využívat osvojené učivo v praktických situacích a v běžném životě.*“⁴⁹

Učivo je v RVP ZV strukturováno do jednotlivých tematických okruhů (témat, činností) a je nástrojem, který vede k dosažení očekávaných výstupů. Učivo vymezené v RVP ZV je základem, s nímž mají školy pracovat. Od škol se očekává, že učivo vycházející z RVP ZV rozpracují do jednotlivých ročníků či časových úseků. Takto rozpracované učivo je součástí školního vzdělávacího programu a stává se pro školu závazným.⁵⁰

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět je koncipována pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. V této oblasti jsou vymezeny obsahy, které se týkají rodiny, společnosti, vlasti, kultury, techniky, zdraví a dalších témat. Tato vzdělávací oblast připravuje základy pro výuku vzdělávacích oblastí Člověk a společnost, Člověk a příroda a vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví. Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět je členěn do pěti tematických okruhů: Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas, Rozmanitost přírody, Člověk a jeho zdraví.

Pro výuku sexuální výchovy na druhém stupni základního vzdělávání jsou nezbytně důležité vzdělávací oblasti Člověk a společnost, Člověk a příroda a Člověk a zdraví.

Vzdělávací oblast Člověk a společnost předkládá takové znalosti a dovednosti, jejímž osvojením může žák lépe porozumět životu v demokratické společnosti. Podporuje utváření občanských postojů. Tato vzdělávací oblast navazuje svým obsahem na vzdělávací oblast Člověk a jeho svět.

---

⁴⁹ Tamtéž, s. 18.

⁵⁰ MŠMT, Sexuální výchova – vybraná témata: Výchova ke zdraví, s. 7-10.

Pro nás je v souvislosti se sexuální výchovou podstatný vzdělávací obor výchova k občanství. Dle RVP ZV se tento obor zaměřuje na orientaci žáků v sociální realitě a napomáhá procesu začlenění se do společnosti. Žáci se učí porozumět sobě samému i druhým lidem a jsou vedeni k uplatňování a respektování mravních principů a pravidel. Učí se přebírat odpovědnost za své činy.

Cílové zaměření této vzdělávací oblasti v souvislosti se sexuální výchovou je následující:

- *utváření pozitivního hodnotového systému opřené o historickou zkušenost.*
- *vytváření schopnosti využívat jako zdroj informací různorodé verbální i neverbální texty společenského a společenskovedního charakteru.*
- *utváření vědomí vlastní identity a identity druhých lidí, k rozvíjení realistického sebepoznávání a sebehodnocení, k akceptování vlastní osobnosti i osobnosti druhých lidí.*
- *utváření pozitivních vztahů k opačnému pohlaví v prostředí školy i mimo ni, k rozpoznávání stereotypního nahlížení na postavení muže a ženy v rodině, v zaměstnání i v politickém životě, k vnímání předsudků v nazírání na roli žen ve společnosti.*
- *rozpoznávání názorů a postojů ohrožující lidskou důstojnost nebo odporujících základním principům demokratického soužití, ke zvyšování odolnosti vůči myšlenkové manipulaci.*
- *uplatňování vhodných prostředků komunikace k vyjadřování vlastních myšlenek, citů, názorů a postojů, k zaujímání a obhajování vlastních postojů a k přiměřenému obhajování svých práv.⁵¹*

---

⁵¹ JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J., *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007. s.44. [cit. 2012-09-28]. Dostupné z WWW:<http://www.vuppraha.cz/wpcontent/uploads/2009/12/RVPZV_200707.pdf> Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (PDF) aktuální znění k 1.

Vzdělávací obor výchova k občanství má pět tematických oblastí. Pro sexuální výchovu jsou důležité následující:

1. Člověk ve společnosti

V rámci očekávaných výstupů žák:

- *uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem.*
- *objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti a odlišné názory, zájmy a způsoby chování a myšlení lidí.*
- *posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině.*⁵²

V rámci této tematické oblasti je důležité učivo o lidských setkáních, jehož součástí jsou přirozené a sociální rozdíly mezi lidmi, rovnost a nerovnost, rovné postavení mužů a žen, lidská solidarita, pomoc lidem v nouzi a potřební lidé ve společnosti. Dále je to učivo o vztazích mezi lidmi, kdy se zaměřujeme na výuku o problematice osobních a neosobních vztahů, o mezilidské komunikaci, konfliktech v mezilidských vztazích a o problémech lidské nesnášenlivosti. V neposlední řadě je důležité učivo o zásadách lidského soužití, v němž se zaměřujeme na výuku morálky a mravnosti, svobody a vzájemné závislosti, o pravidlech chování a výhody spolupráce lidí.

2. Člověk jako jedinec

V rámci očekávaných výstupů žák:

- *objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života.*

---

9. 2007

⁵² Tamtéž, s. 48.

- *posoudí vliv osobních vlastností na dosahování individuálních a společných cílů.*
- *rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání.*
- *popíše, jak lze usměrňovat a kultivovat charakterové a volní vlastnosti, rozvíjet osobní přednosti, překonávat osobní nedostatky a pěstovat zdravou sebedůvěru.*⁵³

Součástí tohoto tématu je učivo o podobnosti a odlišnosti lidí, v němž se zaměřujeme na projevy chování, rozdíly v prožívání, myšlení a jednání, osobní vlastnosti, dovednosti a schopnosti, charakter, vrozené předpoklady a osobní potenciál. Dalším námětem je vnitřní svět člověka, v němž se zaměřujeme na vnímání, poznávání a posuzování skutečnosti, sebe i druhých lidí, dále na systém osobních hodnot, sebehodnocení a na stereotypy v posuzování lidí. V neposlední řadě je to učivo o osobním rozvoji, jehož součástí jsou životní cíle a plány, životní perspektiva, adaptace na životní změny, sebezměna, význam motivace a aktivity, vůle a osobní kázeň při seberozvoji.

3. Stát a právo

V rámci očekávaných výstupů žák:

- *přiměřeně uplatňuje svá práva a respektuje práva a oprávněné zájmy druhých lidí, posoudí význam ochrany lidských práv a svobod.*
- *objasní význam právní úpravy důležitých vztahů – vlastnictví, pracovní poměr, manželství.*
- *provádí jednoduché právní úkony a chápe jejich důsledky.*
- *dodržuje právní ustanovení, která se na něho vztahují, uvědomuje si rizika jejich porušování.*

---

⁵³ Tamtéž, s. 49.

- *rozpozná protiprávní jednání, rozliší přestupek a trestný čin a uvede jejich příklady.*⁵⁴

S tímto tématem souvisí učivo o lidských právech, v němž se žáci učí základní lidská práva, práva dítěte a jejich ochrana, úprava lidských práv a práv dětí v dokumentech, poškozování lidských práv, šikana a diskriminace. Dále je to učivo o protiprávním jednání, v němž by žáci měli znát druhy a postihy protiprávního jednání, trestní postižitelnost, porušování práv k duševnímu vlastnictví. V neposlední řadě je to učivo o právu v každodenním životě. Do této oblasti spadají vědomosti o významu právních vztahů, o důležitých právních vztazích a závazcích z nich vyplývajících a styk s úřady.

Dostáváme se ke vzdělávací oblasti Člověk a příroda. Tato oblast se zabývá problémy spjatými s poznáváním přírody. Žákům jsou předkládány metody, jež jim umožní porozumět přírodě a jejím zákonitostem, zároveň mají možnost seznámit se s moderními technologiemi a principy jejich fungování, což jim ulehčuje orientaci v životě.

Vzdělávací oblast Člověk a příroda navazuje na vzdělávací oblast Člověk a jeho svět. Mezi cílová zaměření této oblasti v souvislosti s obsahem sexuální výchovy patří následující:

- *potřeba klást si otázky o průběhu a příčinách různých přírodovědných procesů, správně tyto otázky formulovat a hledat na ně adekvátní řešení.*
- *zapojování do aktivit směřujících k šetrnému chování k přírodním systémům, ke svému zdraví i zdraví ostatních lidí.*⁵⁵

Důležitým vzdělávacím oborem v této oblasti je přírodopis. Pro sexuální výchovu je nezbytné téma obecná biologie a genetika a biologie člověka.

1. Obecná biologie a genetika

---

⁵⁴ Tamtéž, s. 49-50.

⁵⁵ Tamtéž, s. 51.

V rámci očekávaných výstupů žák:

- *rozliší základní projevy a podmínky života, orientuje se v daném přehledu vývoje organismů.*
- *vysvětlí podstatu pohlavního a nepohlavního rozmnožování a jeho význam z hlediska dědičnosti.*
- *uvede příklady dědičnosti v praktickém životě a příklady vlivu prostředí na utváření organismů.*
- *uvede na příkladech z běžného života význam virů a bakterií v přírodě i pro člověka.⁵⁶*

V tomto tématu je nezbytné učivo o vzniku, vývoji, rozmanitosti, projevu života a jeho význam. Žák by měl mít osvojené znalosti o výživě, dýchání, růstu a rozmnožování. Dále by měl mít vědomosti o dědičnosti a proměnlivosti organismů. Do této oblasti spadá znalost o podstatě dědičnosti, o přenosu dědičných informací, o genu a možnosti křížení.

2. Biologie člověka

V rámci očekávaných výstupů žák:

- *určí polohu a objasní stavbu a funkci orgánů a orgánových soustav lidského těla, vysvětlí jejich vztahy.*
- *orientuje se v základních vývojových stupních fylogeneze člověka.*
- *objasní vznik a vývin nového jedince od početí až do stáří.*
- *rozlišuje příčiny, popřípadě příznaky běžných nemocí a uplatňuje zásady jejich prevence a léčby.*
- *aplikuje předlékařskou první pomoc při poranění a jiném poškození těla.⁵⁷*

Mezi hlavní oblast učiva patří jednak fylogeneze a ontogeneze člověka, jednak anatomie a fyziologie člověka. Dále jsou to nemoci, úrazy

---

⁵⁶ Tamtéž, s. 57.

⁵⁷ Tamtéž, s. 59.

a prevence. V této oblasti by měl žák znát příčiny, příznaky, praktické postupy při léčení běžných nemocí a závažná poranění a život ohrožující stavy. Poslední oblastí, která je nezbytná, je učivo o životním stylu, v němž je důležité, aby si žák uvědomil, jaký může být pozitivní a negativní dopad na zdraví člověka.

Poslední vzdělávací oblastí, které se budeme věnovat je Člověk a zdraví. Podstatou této oblasti je pomoci žákům pečovat o své zdraví. Žáci se učí blíže poznávat sami sebe. Seznamují se s druhy nebezpečí, s nimiž se v životě mohou setkat. Osvojují si způsoby, které jim napomůžou k posílení zdraví.

Při realizaci této oblasti se využívají modelové situace. Žáci si upevňují hygienické návyky a rozvíjejí si dovednosti odmítat škodlivé látky.

Cílové zaměření vzdělávací oblasti Člověk a zdraví je:

- *poznávání zdraví jako nejdůležitější životní hodnoty.*
- *pochopení zdraví jako vyváženého stavu tělesné, duševní a sociální pohody a k vnímání radostných prožitků.*
- *poznávání člověka jako biologického jedince závislého v jednotlivých etapách života na způsobu vlastního jednání a rozhodování, na úrovni mezilidských vztahů i na kvalitě prostředí.*
- *získávání základní orientace v názorech na to, co je zdravé, co může zdraví prospět i na to, co zdraví poškozuje.*
- *propojování činností a jednání souvisejících se zdravím a zdravými mezilidskými vztahy se základními etickými a morálními postoji, s volným úsilím.*
- *chápaní zdatnosti, dobrého fyzického vzhledu i duševní pohody jako významného předpokladu výběru profesní dráhy, partnerů, společenských činností.⁵⁸*

---

⁵⁸ Tamtéž, s. 73.

Vzdělávací obor výchova ke zdraví obsahuje následné očekávané výstupy, v nichž žák:

- *respektuje přijatá pravidla soužití mezi vrstevníky a partnery, pozitivní komunikací a kooperací přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů v širším společenství.*
- *na příkladech vysvětlí přímé souvislosti mezi tělesným, duševním a sociálním zdravím, vysvětlí vztah mezi uspokojováním základních lidských potřeb a hodnotou zdraví.*
- *posoudí různé způsoby chování lidí z hlediska odpovědnosti za vlastní zdraví i zdraví druhých, vyvozuje z nich osobní odpovědnost ve prospěch aktivní podpory zdraví.*
- *usiluje v rámci svých možností a zkušeností o aktivní podporu zdraví.*
- *vyjádří vlastní názor k problematice zdraví a diskutuje o něm v kruhu vrstevníků, rodiny i v nejbližším okolí.*
- *uplatňuje osvojené preventivní způsoby rozhodování, chování a jednání v souvislosti s běžnými, přenosnými, civilizačními a jinými chorobami, svěří se se zdravotním problémem a v případě potřeby vyhledá odbornou pomoc.*
- *optimálně reaguje na fyziologické změny v období dospívání a kultivovaně se chová k opačnému pohlaví.*
- *v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a životními cíli mladých lidí přijímá odpovědnost za bezpečné sexuální chování.*
- *projevuje odpovědné chování v situacích ohrožení zdraví, osobního bezpečí, při mimořádných událostech, v případě potřeby poskytne adekvátní pomoc.⁵⁹*

Vzdělávací obor výchova ke zdraví je v RVP ZV členěn do několika vzdělávacích témat. Se sexuální výchovou souvisí následující témata:

---

⁵⁹ Tamtéž, s. 74.

Vztahy mezi lidmi a formy soužití – zde se věnuje pozornost jednak vztahům ve dvojici, jako je přátelství, kamarádství, partnerské vztahy, manželství a rodičovství a láska, která je pro vztahy nezbytná. Důležitou roli v tomto tématu sehrávají i pravidla soužití v prostředí komunity, kterou může být rodina, škola, vrstevnická skupina.

Změny v životě člověka a jejich reflexe je druhá tematická část, v níž je zapotřebí se věnovat jednak období dětství, dospívání a pubertě. V rámci tohoto tématu by si měli žáci osvojit tělesné, duševní a sociální změny. Další částí tohoto tématu je sexuální dospívání a reprodukční zdraví, kde by se učitel měl soustředit na témata jako je předčasná sexuální zkušenost, těhotenství, rodičovství mladistvých a poruchy pohlavní identity.

Zdravý způsob života a péče o zdraví je další větší tematická oblast, v níž je pozornost věnována především ochraně před přenosnými i nepřenositelnými chorobami. Zde je nezbytné zabývat se běžnými způsoby chování, zaměřit se především na nemoci přenášené pohlavním stykem a možnostmi jejich léčby.

Čtvrtá tematická část se nazývá rizika ohrožující zdraví a jejich prevence. V této oblasti je vhodné věnovat pozornost formám bezpečného chování, to znamená vhodně komunikovat s vrstevníky a neznámými lidmi, dodržovat pravidla bezpečnosti a ochrany zdraví.

Pátou, poslední tematickou oblastí, je osobnostní a sociální rozvoj. Součástí tohoto tématu je sebepoznání a sebepojetí, seberegulace, mezilidské vztahy (respektování sebe sama i druhých, schopnost empatie, aktivní naslouchání, dialog, asertivní komunikace a kooperace v různých situacích) a morální rozvoj (dovednosti pro řešení problémů v mezilidských vztazích).

Ze vzdělávacích oblastí v RVP ZV jsme vyčerpali všechny, které jsou spjaté s obsahem sexuální výchovy. Zbývá se ještě podívat na průřezová témata.

RVP ZV nabízí celkem šest průřezových témat, která reagují na aktuální problémy. Všechna témata mají jednotné zpracování. Obsahují stručnou charakteristiku, vymezují vztah ke vzdělávacím oblastem a představují tematické okruhy, které zachycují jejich obsah. Všechna průřezová témata musí být realizována jak na prvním, tak na druhém stupni základního vzdělávání. Není však podmínkou, že musí být zastoupena v každém ročníku. Jejich realizace je v rukou každé školy.

S výukou sexuální výchovy souvisí průřezové téma Osobnostní a sociální výchova a Mediální výchova.

Osobnostní a sociální výchova: „*akcentuje formativní prvky, orientuje se na subjekt i objekt a má každodenní využití v praktickém životě.*“⁶⁰ Každý žák se stává „učivem“. Smysl tohoto tématu spočívá v hledání cesty, jež vede k životní spokojenosti a je založena na pozitivních vztazích nejen se sebou samým, ale s druhými lidmi.

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma vede k porozumění sobě samému a druhým, napomáhá k zvládnutí chování, přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů, rozvíjí dovednosti v oblasti komunikace, rozvíjí dovednosti pro spolupráci, přináší vědomosti týkající se duševní hygieny.

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma pomáhá k utváření pozitivního postoje k sobě samému a k druhým lidem, vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci, přispívá k uvědomování mravních rozměrů různých způsobů lidského chování a napomáhá prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování.

Osobnostní a sociální výchova je propojena se vzdělávacími oblastmi následovně:

Člověk a jeho svět: tuto oblast je možné naplňovat prostřednictvím témat, které směřují k sebepoznání, zdravému sebepojetí, seberegulaci a udržení si psychického zdraví.

---

⁶⁰ Tamtéž, s. 90.

Člověk a společnost: osobnostní a sociální výchova má blízko ke vzdělávacímu oboru výchova k občanství. Pozornost je zaměřena především na vztahy mezi lidmi a zásady lidského soužití.

Člověk a příroda: vazba k této vzdělávací oblasti se týká evoluce lidského chování a lidské komunikace.

Člověk a zdraví: propojení průřezového tématu a vzdělávací oblasti je vhodné v tématech reflektujících fyzickou stránku člověka, sociální vztahy, komunikaci a rozhodování v běžných a vypjatých životních situacích.

Tematické oblasti průřezového tématu osobnostní a sociální výchova tvoří osobnostní, sociální a morální rozvoj.

V tématu osobnostní rozvoj jsou pro sexuální výchovu důležitá podtémata:

- *sebepoznání a sebepojetí, které zahrnuje „já“ jako zdroj informací o sobě, druzí jako zdroj informací o mně, moje tělo, moje psychika, co o sobě vím a co ne, můj vztah ke mně samému, mé vztahy k druhým lidem, zdravé a vyrovnané sebepojetí.*
- *seberegulace, sebeorganizace, které zahrnuje cvičení sebekontroly, regulace vlastního jednání i prožívání, stavování osobních cílů.*
- *psychohygienu, která zahrnuje dovednosti pro pozitivní naladění mysli, dobrý vztah k sobě samému, sociální dovednosti pro předcházení stresům v mezilidských vztazích.⁶¹*

V tématu sociální rozvoj jsou to podtémata

- *poznávání lidí, které zahrnuje vzájemné poznávání ve skupině, rozvoj pozornosti vůči odlišnostem, hledání výhod v odlišnostech, chyby při poznávání lidí.*
- *mezilidské vztahy, které zahrnují péči o dobré vztahy, chování podporující dobré vztahy, empatii a pohled na svět očima*

---

⁶¹ Tamtéž, s. 92

druhého, lidská práva jako regulativ vztahů, vztahy a naše skupina.

- *komunikace, která zahrnuje řeč těla, zvuků, slov, předmětů, dovednosti pro sdělování verbální i neverbální, komunikace v různých situacích, dovednosti komunikační obrany proti agresi a manipulaci, otevřená a pozitivní komunikace⁶².*

Morální rozvoj obsahuje podtémata:

- *řešení problémů a rozhodovací dovednosti, jehož součástí jsou dovednosti pro řešení problémů a rozhodování z hlediska různých typů problémů a sociálních rolí, problémy v mezilidských vztazích.*
- *hodnoty, postoje a praktická etika, které zahrnují analýzy vlastních i cizích postojů, hodnot a jejich projevů v chování, pomáhající a prosociální chování⁶³.*

Dalším průřezovým tématem, které má spojitost se sexuální výchovou je mediální výchova. Toto téma prezentuje poznatky a dovednosti související s mediální komunikací. Aby se mohl jedinec uplatnit ve společnosti, musí být schopen pracovat s informacemi. Média jsou podstatným faktorem, jelikož ovlivňují chování a jednání každého jednotlivce. Proto je nezbytné naučit se správně vyhodnotit sdělení z hlediska záměru vzniku a jejich vztahu k realitě.

Mediální výchova má: „*vybavit žáka základní úrovní mediální gramotnosti. Ta zahrnuje osvojení si poznatků o fungování a společenské roli médií.*“⁶⁴

Mediální výchova má velmi blízko ke vzdělávací oblasti Člověk a společnost. Spojitost je založena na tom, že se média podílejí na utváření

---

⁶² Tamtéž, s. 92.

⁶³ Tamtéž, s. 93.

⁶⁴ Tamtéž, s. 101.

podob a hodnot moderní doby, umožňují hledat paralely mezi minulými a současnými událostmi.

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma učí využívat potenciál médií jako zdroje informací, kvalitní zábavy i naplnění volného času, vytváří představu o roli médií v každodenním životě v regionu, vede k rozeznávání platnosti a významu argumentů ve veřejné komunikaci.

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma vede k uvědomování si hodnoty vlastního života a odpovědnosti za jeho naplnění, rozvíjí citlivost vůči předsudkům a zjednodušeným soudům o společnosti.

Témata mediální výchovy, které mají blízko k sexuální výchově, jsou následující:

- *kritické čtení a vnímání mediálních sdělení, které zahrnuje pěstování kritického přístupu ke zpravodajství a reklamě, hledání rozdílů mezi informativním, zábavním a reklamním sdělením.*
- *interpretace vztahu mediálních sdělení a reality, která zahrnuje informace o různých typech sdělení, jejich rozlišování a funkce, rozdíl mezi faktickým a fiktivním obsahem,*
- *fungování a vliv médií ve společnosti, jejichž součástí je organizace a postavení médií ve společnosti, interpretace vlivů působících na jejich chování, role médií v každodenním životě, vliv médií na chování a jednání jednotlivce.*⁶⁵

Z uvedených informací vyplývá, že sexuální výchova jako taková v RVP ZV není, ale její obsah je rozdělen do čtyř vzdělávacích oblastí a do dvou průřezových témat. Náplň sexuální výchovy je velmi široká, což umožňuje vytváření mezipředmětových vztahů. Pokud se učitelé na základní škole domluví, mohou na sebe v předmětech jako je občanská výchova, výchova ke zdraví a přírodopis vzájemně navazovat. Je to však velmi

---

⁶⁵ Tamtéž, s. 102-103.

náročné na organizaci. V občanské výchově je možné pojmout obsah sexuální výchovy z psychologického hlediska, tedy: „*co se děje, když dospívám.*“ Přírodopis umožňuje pracovat s obsahem sexuální výchovy v tématu rozmnožování a výchova ke zdraví může přinášet buď informace, které v předchozích předmětech nebyly řečeny anebo je může vzájemně propojit. Jaký přístup učitelé zvolí, záleží na nich, v každém případě to musí být zakotveno v ŠVP.

V následující kapitole se zaměříme na osobnost žáka, jeho pohlavní vývoj v období puberty a na výuku sexuální výchovy žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP).

3. Osobnost žáka a sexuální výchova

Jelikož se zabýváme výukou sexuální výchovy na druhém stupni základní školy, měli bychom se zaměřit také na to, jaká specifika jsou typická pro období dospívání, v němž se žáci nachází. Na základě těchto informací můžeme přizpůsobit výuku zvláštnostem, které jsou pro pubertu typické.

Vývojové období, zvané puberta nebo dospívání, je v životě jedince velmi důležité. Charakteristickým znakem je celá řada změn, ať už psychických, tak fyziologických či morfologických. Dalším významným rysem je postupné dozrávání pohlavních žláz a zahájení jejich činnosti. Po biologické stránce je možné uvést, že v pubertě dochází ke zvýšení endokrinní aktivity, které se účastní nejenom pohlavní žlázy, ale i hypofýza, štítná žláza i nadledvinky. Důležitou úlohu sehrává i centrální nervový systém. Postupně se zvyšuje činnost potních a mazových žláz. Období puberty je doprovázeno silnou hormonální aktivitou.

Začátek puberty je různý u dívek a chlapců. U dívek začíná puberta o dva roky dříve. První znaky puberty se mohou objevit již v deseti letech. Období dospívání se obvykle rozděluje do tří fází.

První fáze se nazývá prepuberta. Začíná v deseti letech, u chlapců o dva roky později. Učitel by měl mít na mysli, že dívky jsou ve všech ohledech vyspělejších oproti chlapcům. Pro učitele znamená tento fakt velmi náročnou práci, vzhledem k nerovnostem vzniklých na základě tohoto období. V období prepuberty dochází k urychlenému růstu, k vývoji druhotných pohlavních znaků a růstu pohlavních orgánů. Prepuberta trvá zpravidla dva roky.

Druhá fáze se nazývá puberta, v níž pokračuje vývoj pohlavních orgánů i sekundárních pohlavních znaků. Konec tohoto období signalizuje menstruace u dívek a první samovolný výron semene u chlapců. Tyto znaky jsou signálem fyziologické pohlavní připravenosti.

Třetí fáze se nazývá postpuberta. U dívek nastupuje na konci staršího školního věku a končí v období adolescence. Chlapci nastupují do třetí fáze puberty již v období adolescence, vzhledem k tomu, že vstupují do prepuberty o dva roky později. V tomto období dochází k ukončení vývoje, růstu pohlavních orgánů a sekundárních pohlavních znaků. Dospívající jsou plně schopni reprodukční činnosti. Proto by měli znát rizika předčasného pohlavního života.

V rámci této kapitoly se zaměříme na vývoj sexuálního chování dětí v období puberty.

Počátky erotizace a sexuální aktivity se u většiny dospívajících objevují v období prepuberty. Na pomezí fáze puberty a postpuberty se objevují tzv. první lásky mezi chlapci a dívkami. Dospívající vyhledávají „spřízněnou duši“, člověka, s nímž mohou vytvořit pár.

Počátek vztahu je charakteristický tzv. preddotykovou úrovní. Jde o erotickou fázi, jež může trvat různě dlouhou dobu a jejím cílem není pohlavní styk. Sexuální aktivita zaznamenává v období puberty nárůst. Podnětem jsou fyziologické procesy. Podoby sexuálního chování jsou dány výchovou, sociálními podmínkami, morálními a kulturními normami.⁶⁶

3. 1 Gender a sexuální výchova

Ve většině škol probíhá sexuální výchova koedukovaně. Přesto by měl mít pedagog na paměti, že chlapci i dívky si neodnášejí z hodiny to samé. Vyučující by se měli snažit zařadit do sexuální výchovy taková témata, do nichž by se mohli zapojit žáci druhého pohlaví. To znamená, že pokud se bude probírat téma menstruace, těhotenství a oplodnění, je dobré zařadit do další části témata společná chlapcům. Nejlepší by bylo témata střídat anebo je propojit.

---

⁶⁶ MACHOVÁ, J., MARÁDOVÁ, E., KLEMENTA, J., Výchova ke zdravému životnímu stylu: základy sexuální výchovy, s. 20-24.

Každá třída je jiná, proto není možné učit všechna témata ve všech třídách stejně. Pedagog by měl přijít na to, jaké informace daná třída potřebuje. Jako vhodná metoda se jeví dotazník, v němž žáci napíší, jaké jsou výhody a nevýhody být chlapcem a dívkou. Na základě dotazníku bude mít pedagog jasné představy o genderových rolích, které žáci v daném věku zastávají.⁶⁷

3. 2 Sexuální výchova u žáků se SVP

V současné době se setkáváme s tendencemi socializovat do běžné třídy žáky s SVP. Za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami považujeme jednak žáky se zdravotním postižením, dále žáky se zdravotním znevýhodněním a v neposlední řadě žáky se sociálním znevýhodněním. Dle RVP ZV je možné do této kategorie zařadit i žáky nadané.

Žáci s SVP mají stejná práva na vzdělání, jak žáci bez SVP. Proto není možné těmto žákům odepřít výuku sexuální výchovy. Důležité ale je, aby pedagog pracoval s takovými formami a metodami, které akceptují individuální potřeby žáků.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy uvedlo několik doporučení pro výuku sexuální výchovy pro žáky s SVP. Škola by měla pracovat s informacemi s ohledem na individuální zvláštnosti žáků, respektovat specifika postižení (např. použití Braillova písma), používat vhodnou terminologii a využívat formy práce v malých skupinách.

Za nejvhodnější témata pro výuku sexuální výchovy u žáků s SVP se jeví budování mezilidských vztahů, role v rodině, prevence proti sexuálnímu zneužití, prevence proti pohlavně přenosným chorobám, rizika předčasného zahájení sexuálního života. Nezbytnou podmínkou pro kvalitní výuku sexuální výchovy žáků s SVP je, aby měl pedagog dostatek prostředků, které žáci potřebují vzhledem k jejich individuálním potřebám.⁶⁸

---

⁶⁷ MŠMT, Sexuální výchova – vybraná témata: Výchova ke zdraví, s. 45.

⁶⁸ Tamtéž, s. 55.

4. Problémy spjaté se zaváděním sexuální výchovy do škol

Zda si žáci osvojí znalosti, které mají, závisí nejen na jejich přístupu, ale také na přístupu pedagoga. Aby měla výuka sexuální výchovy smysl, musí pedagog vyzrát nad pocitem studu, který ho může v mnohých situacích provázet. Jakmile žáci ucítí, že se učitel stydí a má problém o něčem hovořit, začnou toho zneužívat a celá hodina ztratí svůj význam, jelikož se vše začne příliš zlehčovat, nebo se dané problematice nebude věnovat dostatečná pozornost. Stejně tomu je i v rodině každého dítěte. Pokud rodiče nehovoří s dětmi o problematice sexuálního dozrávání jenom proto, že se stydí, může to vést k nenávratným následkům. Jestliže nebudou mít děti informace z věrohodných zdrojů a vědí, že se nemohou obrátit na rodiče v případě, že mají nějaký vážný problém týkající se oblasti dospívání, může to mít negativní dopad na jejich vývoj. Vždy budou hrát důležitou roli v životě dospívajícího vrstevníci, kteří jsou také jedním ze zdrojů informací, ale ne pokaždé dokážou správně poradit a odpovědět na otázku, která daného žáka trápí nebo alespoň zajímá.

Rodiče a učitelé by se měli vzájemně doplňovat a měli by mít také společný cíl. Tím je předat dítěti co nejvíce informací, které jsou pro život žáka důležité (prevence proti přenosu pohlavních nemocí, ochrana před sexuálním zneužitím, rizika předčasného pohlavního styku). Nikdy bychom neměli děti odrazovat nebo zastrašovat, naopak. Důležité je pěstovat v nich pocit, že sexualita je přirozená, je spojená s láskou a má význam pro existenci lidstva.

Následně se podíváme na to, jaký by měl být učitel sexuální výchovy.

4. 1 Učitel

Každý pedagog by pojal stejné téma jiným způsobem, což je důkazem jejich osobitého přístupu k výuce. Učitel jako takový má dvě důležité úlohy. Jednak se podílí na rozvoji osobnosti žáků a jednak řídí proces učení žáků. Kromě toho jsou na něho kladeny požadavky, jako je například odbornost, připravenost, potřeba celoživotního vzdělávání, odpovědnost na rozvoj žáků, schopnost sebereflexe a zdokonalování se. Požadavků je celá řada, vyjmenovány byly pouze některé.

Výuka sexuální výchovy je něco specifického. V současné době není možné získat aprobaci v této oblasti. Většinou sexuální výchovu učí buď třídní učitel anebo učitel předmětu občanská výchova či rodinná výchova. Proto se zde objevuje často komentovaný fakt, že učitelé sexuální výchovy nejsou odborně ani didakticky připraveni na samotnou výuku. Každý dospělý člověk zaujímá jiný postoj k sexualitě, proto by pedagogové měli přistupovat k výuce sexuální výchovy tak, aby předali informace, které bude dospívající ve svém životě potřebovat.

Hlavním předpokladem pro výuku sexuální výchovy je respektování odlišných životních názorů a postojů. Pro samotný průběh výuky je nezbytná otevřenost ze strany pedagoga. Měl by být schopen prezentovat jak své názory, tak zároveň alternativy. To znamená v praxi následující: Pokud bude vyučujícím sexuální výchovy pedagog, který je věřící a uznává křesťanské hodnoty, měl by žákům nabídnout svoji životní cestu, ale také by měl být schopen hovořit o dalších možných přístupech k této problematice.

Je velmi těžké najít hranici otevřenosti. Vždy by měla při výuce platit pravidla slušného chování a zvláštní pravidla, na kterých se může pedagog s žáky domluvit a která budou platit pouze při této výuce. Otevřenost se neočekává pouze ze strany pedagoga, ale i ze strany žáků. Vždy je dobré mít na paměti, že se nedá vynucovat. Pedagog musí být schopen empatie a měl by zvládat situace, které mají intimnější charakter. Důležité je, aby se nikdo

necítil nepříjemně a hlavně, nikdo nesmí být zesměšňován. Učitel by měl zaujmout roli průvodce v rámci výuky sexuální výchovy.⁶⁹

Winifred Kemptonová stanoví charakteristiku pedagoga vyučujícího sexuální výchovu. Pedagog by měl znát základní látku, znát své žáky a umět na ně citlivě reagovat, být vyrovnaný s vlastní sexualitou, být vyrovnaný v souvislosti s užíváním sexuálního jazyka, postavit se za názor, že cílem sexuální osvěty není eliminovat sexualitu, ale být tolerantní, být tvořivý, mít smysl pro humor, být upřímný v jednání a řeči a v neposlední řadě by měl být emočně stabilní.⁷⁰

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo v Doporučení k realizaci sexuální výchovy na základních školách (dále jen Doporučení) také svoji představu o kvalitách učitele sexuální výchovy. Vyjmenujeme pouze ty aspekty, které nebyly zmíněny v předchozí charakteristice osobnosti učitele sexuální výchovy. Od pedagoga se očekává, že bude znát dobře příslušnou legislativu, je si vědom svých povinností, jež souvisí jak s dohledem nad žáky, tak se získáním důkazů o sexuálním zneužití nebo spáchání jakéhokoliv sexuálně motivovaného trestného činu na žákovi. Pedagog sexuální výchovy by měl úzce spolupracovat s výchovným poradcem, školním metodikem prevence a dalšími odborníky, kteří se zabývají poradenskou činností v rámci školy. V neposlední řadě má přehled o specializovaných pracovištích a spolupracuje s rodiči.⁷¹

4. 2 Rodina

Tímto se dostáváme k rodině, která hraje v životě každého dítěte podstatnou roli. Rodiče jsou za své děti odpovědní do doby, než dosáhnou plnoletosti. V rodině dochází k předávání vzorců chování. Rodiče by měli být pro své děti vzorem a do jisté míry i autoritou. Na druhé straně by dítě

---

⁶⁹ KNEBLOVÁ, E., Sexuální výchova pohledem psycholožky, In: Řízení školy, s. 25-26.

⁷⁰ ŠTĚRBOVÁ, D., Výuka sexuality na našich školách a jak na to?, In: Gymnasion, s. 43.

⁷¹ MŠMT, Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách, s. 5.

mělo mít pocit, že se na ně může obrátit kdykoli potřebuje. Rodina udává dítěti směr. Je místem, v němž dochází k primární socializaci.

Po nástupu do základní školy se na výchově dítěte podílí kromě rodiny i pedagogové. Proto je nezbytně důležité, aby mezi rodiči a učiteli probíhala komunikace. V současné době mohou rodiče navštívit pedagogy i mimo dobu konání třídních schůzek. Některé školy nabízí rodičům kromě třídních schůze, které probíhají obvykle dvakrát do roka, i schůzky informační. Na základě moderních technologií je možné s učiteli komunikovat pomocí emailu. Jak je vidět, prostředků pro vzájemnou komunikaci je mnoho, nejdůležitější je ale chtít a mít zájem. V případě, že rodiče s něčím nesouhlasí, mohou dojít do školy a projednat daný problém s třídním učitelem. Školy se stávají více otevřené veřejnosti. Vše ale závisí na přístupu rodičů.

Když se zaměříme na přístup rodičů k sexuální výchově, musíme konstatovat, že existuje celá řada rodičů, která nesouhlasí s výukou sexuální výchovy. Důvodů je několik. Jednak jde o náboženskou orientaci, která brání výuce problematiky sexuální výchovy, dále to je obava, že se dítě dozví dané informace příliš brzy. Nesmíme také opomenout názor některých rodičů, že sexuální výchova má probíhat pouze a jenom v rodině.

Iveta Vojtová rozdělila rodiče do tří skupin dle jejich přístupu k sexuální výchově. První skupinu tvoří rodiče, kteří jsou absolutně proti sexuální výchově v jakékoli formě. Druhá skupina rodičů nemá názor na sexuální výchovu a nezajímá je to. Poslední skupina má zájem a někteří z rodičů dokonce preferují, aby dítě dostalo informace ve škole, jiní se chtějí podílet na sexuální výchově přímo v rodině.⁷²

Dle MŠMT by škola měla navazovat na sexuální výchovu probíhající v rodině a měla by ji rozšiřovat. K tomu je nezbytné, aby vyučující pedagog spolupracoval s rodiči a informoval je o probíraných tématech. Od rodičů se naopak očekává, že jsou seznámeni s cílem sexuální výchovy na dané škole,

---

⁷² VOJTOVÁ, I., Rodiče v praxi sexuální výchovy, In. 6. celostátní kongres k sexuální výchově v České republice, s. 74.

znají ŠVP a koncepci, která se týká ochrany a podpory zdraví, včetně sexuální výchovy. Rodiče by měli být seznámeni s významem a úlohou sexuální výchovy na škole.⁷³

Když MŠMT vydalo příručku Doporučení, svrhla se vlna kritických názorů ze strany rodičů, kteří vytvořili společnost zvanou Výbor na ochranu rodičovských práv (dále jen VORP). Na domovských webových stránkách společnost uvádí: „*Jsme skupina rodičů, kteří nechtějí dětem vysvětlovat, „že všechno je jinak, než se dověděly ve škole“ jako to museli dělat rodiče v totalitě. Jsou mezi námi i učitelé, kteří nechtějí učit věci, které jsou v rozporu s jejich svědomím. Nechceme mlčet ke špatným vlivům, které se do škol infiltrují proti vůli rodičů i učitelů. V současnosti má VORP několik desítek aktivních členů a přes 40 000 příznivců, kteří naše snahy podporují.*“⁷⁴

Členové této společnosti požadovali, aby MŠMT stáhlo příručku Doporučení. V té době byl ministrem školství Josef Dobeš, který se s členy Výboru sešel a vyhověl jejich požadavku. Na druhé straně vysvětlil odpůrcům nutnost výuky sexuální výchovy na základní škole. Pan ministr zaslal do všech základních škol dopis, v němž apeloval na větší spolupráci s rodiči.

Rodiče mají právo rozhodovat o tom, zda se jejich dítě bude účastnit výuky sexuální výchovy nebo nebude. V případě, že si rodiče nepřejí, aby se jejich dítě účastnilo výuky, musí to škola respektovat. Je možné, dle § 50 odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání, aby škola uvolnila žáka z vyučování. Pedagog by měl posoudit situaci žáka a případné dopady,

---

⁷³ MŠMT, Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách, s. 9.

⁷⁴ Kdo jsme. *Výbor na obranu rodičovských práv* [online]. 2012 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z: <http://www.vorp.cz/clanek/kdo-jsme/>.

kterým by mohl být žák vystavěn a měl by o tom rodiče informovat. Pokud rodiče i přes to názor nezmění, musí to škola respektovat.⁷⁵

Na závěr této kapitoly bychom mohli konstatovat, že učitelé sexuální výchovy mají před sebou velmi náročnou práci. Nejenom, že si musí doplňovat odborné znalosti, vzdělávat se v didaktických přístupech k výuce, ale musí být sami přesvědčeni o nezbytnosti sexuální výchovy, musí být přiměřeně otevření, objektivní a v neposlední řadě musí umět vysvětlit rodičům podstatu sexuální výchovy pro jejich děti. Od pedagogů se očekává, že budou s rodiči spolupracovat a předkládat jim informace o průběhu a tématech sexuální výchovy. Měli by zaujmout vstřícný přístup. Důležité je, aby respektovali různé postoje v oblasti sexuální výchovy a aby nebyli zaujati pouze svým postojem. Pokud se setkají s rodiči, kteří si nepřejí, aby se jejich dítě zúčastnilo sexuální výchovy, musí jejich názor respektovat.

---

⁷⁵ NEKLAPILOVÁ, V., Sexuální výchova pohledem MŠMT, In: Řízení školy, s. 28.

Didaktická část

1. Typy a principy sexuální výchovy

K sexuální výchově můžeme přistupovat různými způsoby. Odborníci sexuální výchovy rozlišují čtyři základní typy.

První typ představuje tzv. populační výchova, která se soustředí na reprodukci lidské společnosti. Klade důraz na roli antikoncepce a spíše odrazuje od pohlavního života.

Druhým typem je sexuální výchova, jež je organizována jako příprava na sexuální život. Předává informace o antikoncepci, pohlavně přenosných nemocích a vztazích mimo rodinu.

Třetím typem je tzv. výchova k mezilidským vztahům a ke komunikaci. Soustředí se na podstatu vztahů mezi partnery.

Poslední typ představuje tzv. rodinná výchova, která je chápána jako širší pojetí sexuální výchovy a zdůrazňuje role v oblasti manželství a rodičovství.⁷⁶

Ve školní praxi se mísí převážně druhý, třetí a čtvrtý typ. První typ není možné realizovat. Cílem učitele sexuální výchovy nemůže být odrazování žáků od pohlavního života. Naopak učitel má žáky informovat o smyslu reprodukce, možných rizicích nezodpovědného pohlavního života, partnerském soužití a jeho kladech a záporech. Seznamuje je s každodenními životními situacemi ve stabilním partnerském vztahu, který je v budoucnu čeká.

V. Täubner definoval deset principů sexuální výchovy, které jsou v souladu s pedagogickými teoriemi a které jsou výsledkem zkušeností v oblasti výuky sexuální výchovy. Učitel sexuální výchovy by měl dané principy respektovat a naplňovat.

---

⁷⁶ JANÍŠ, K., Učební text k problematice rodinné a sexuální výchovy, s. 25-26.

1) Spolupráce rodičů a školy

Jak už bylo řečeno v předchozí kapitole, rodiče musí být informováni o tom, že ve škole probíhá výuka sexuální výchovy. Mohou rozhodnout, zda se jejich dítě výuky účastnit bude, či nikoli. Mají také právo vědět, jaká témata budou probírána a jakou formou. Pedagog musí brát ohled na rozdílné světonázorové postavení rodičů. Měl by mít na paměti, že sexuální výchova plní svoji primární úlohu v rodině.

2) Sexuální výchova je nedílnou součástí všeobecné výchovy

Témata sexuální výchovy nejsou probírána pouze při její výuce. Je zapotřebí, aby i ostatní pedagogové, kteří nevyučují sexuální výchovu, sexuálně vychovávali i za jiných příležitostí. Příkladem může být projev úcty k mateřství při výuce reprodukce organismu v předmětu přírodopis.

3) Sexuální výchova vychází z vědeckého poznání a ze stupně rozvoje společnosti

Pedagog by měl předávat pouze takové informace, které jsou ověřené a pocházejí z důvěryhodných zdrojů. Informace by měly být přiměřené věku žáků. K tomu je zapotřebí zvolit vhodnou metodu. Je nezbytné, aby pedagog respektoval rozdíly v postojích a názorech žáků.

4) Sexuální výchova má koedukovaný charakter

Společná výuka sexuální výchovy má přirozený charakter. Chlapci i dívky se při výuce učí komunikovat o lidské sexualitě. Otevírá se zde prostor pro rozvoj mravních dovedností, etikety a vzájemných vztahů.

5) Princip etičnosti v sexuální výchově

Realizace tohoto principu se projevuje v utváření postojů, hodnot a mravních dovedností. Průběh sexuální výchovy by měl být v souladu se společenskými principy etiky, mravnosti a lidských emocí.

6) Princip aktuálnosti, latentnosti a projekce v sexuální výchově

Formování vědomostí, postojů a dovedností probíhá s ohledem na současný i budoucí osobní i společenský život žáků. Žák musí být schopen aktualizovat dosavadní informace.

7) Princip komplexnosti a harmonického rozvoje všech oblastí

Pedagog rozvíjí a formuje všechny oblasti sexuální výchovy najednou. Žák získává vědomosti a souběžně si utváří postoje, názory, hodnoty a dovednosti. Témata, která učitel s žáky probírá, se spirálovitě rozvíjí s věkem a poznáním žáka.

8) Princip přiměřenosti a individuálního přístupu

Žákům jsou předávány takové informace, které mohou v daném věkovém období pochopit a přijmout. Individuální přístup zaujímá učitel k žákům z odlišných, nábožensky orientovaných rodin, nebo z rodin svobodomyšlných či nespoutaných tradicemi. Vyučující realizuje tento princip v rovině metod a prostředků, v rovině obsahu a v rovině cílů.

9) Princip aktivity žáka, dítěte a spolupráce s ním

Žáci by se měli podílet na výuce svými názory. Dále by měli mít možnost osvojit si vědomosti a poznatky vlastní činností.

10) Princip pedagogičnosti a odbornosti v osobnosti učitel

Od pedagoga sexuální výchovy se očekává, že bude odborníkem v oblasti lidské sexuality, biologie člověka, etiky, didaktiky sexuální výchovy a psychologie dětí. Měl by být schopen vybírat takové poznatky, které pokládá za důležité pro život žáka a které jsou přiměřené jeho věku.⁷⁷

Autor dále vymezuje tzv. didaktické principy, které jsou těžištěm kvalitní výuky sexuální výchovy. Žáci by s nimi měli být seznámeni na první hodině. Vymezíme pouze některé.

---

⁷⁷ TÁUBNER, V., Metodika sexuální výchovy, s. 10-13.

1) Princip laskavé atmosféry: výuka musí probíhat v přátelském prostředí a v atmosféře důvěry a bezpečí.

2) Princip otevřenosti: při výuce se učitel může setkat s tím, že mu žáci budou pokládat otázky různého typu. Pedagog by se měl zbavit strachu a studu a měl by být schopen žákům odpovědět. Na začátku výuky však nesmí zapomenout na vytyčení hranic. Otevřenost je při výuce vítána. Pokud mají žáci pocit, že se mohou na učitele obrátit, může to pedagog chápat jako výhru.

3) Posilování odpovědnosti žáků: smyslem tohoto principu je, že si žáci osvojí pocit odpovědnosti za druhého partnera.

4) Asertivní právo na chybu: každý má právo na chybu. Důležité je zachovat se tolerantně.⁷⁸

Pokud má být výuka sexuální výchovy účinná, měla by probíhat v příjemné atmosféře. Při výuce může učitel požádat žáky, aby vytvořili pravidla, která by se dodržovala. Pokud se žáci bojí cokoliv říct nebo se na něco zeptat, ztrácí sexuální výchova svůj smysl. Jelikož je sexuální výchova specifický předmět, je třeba, aby k němu pedagog přistupoval zodpovědně.

---

⁷⁸ Tamtéž, s. 13-14.

2. Obsah sexuální výchovy a způsob jeho realizace

Obsah vyučování je definován jako: „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a zájmů, které si jedinec osvojil prostřednictvím vzdělávacího procesu - ve škole i mimo školu.*“⁷⁹ Při vymezení obsahu sexuální výchovy pedagog respektuje požadavky společnosti a individuální potřeby žáků. Zároveň vymezuje obsah z hlediska podstaty výchovného působení. Žák si při výuce sexuální výchovy osvojuje vědomosti, dovednosti, hodnoty, postoje a názory související s danou problematikou.⁸⁰

K. Janiš rozlišuje šest podmínek, na základě kterých je obsah utvářen. Jedná se o aktuální společenské potřeby, vlivy z ostatních zemí, tradice, kulturu společnosti, společenské normy a zákony, vědecké poznání a oponentní postoje. Obsah se realizuje buď výchovnou činností jednotlivého pedagoga, v rámci samotného předmětu či předmětech, které se tématy sexuální výchovy zabývají, v rodinné výchově a v neposlední řadě v zájmových kroužcích.⁸¹

Následně představíme konkrétní návrh obsahu sexuální výchovy pro druhý stupeň základního vzdělávání, jenž by měl být realizován v samostatném předmětu. Je prezentován v knize *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově* autorů K. Janíše a V. Täubnera.

Obsah sexuální výchovy je rozdělen do šesti oblastí, které mají další části - témata. U každé oblasti je uveden mezipředmětový vztah.

1. Člověk: anatomie a fyziologie, rozmnožování, puberta, tělesný vzhled, pohlavní příslušnost a zaměření, imunitní systém. Mezipředmětový vztah s přírodopisem a výchovou ke zdraví.

2. Vztahy mezi lidmi: rodina, kamarádství a přátelství, láska, chození spolu a známosti, manželství a trvalé soužití, rodičovství. Mezipředmětový vztah s výchovou k občanství či rodinnou výchovou a výchovou ke zdraví.

---

⁷⁹ VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H., *Pedagogika pro učitele*, s. 143.

⁸⁰ JANIŠ, K., TÄUBNER, V., *Didaktika sexuální výchovy*, s. 30.

⁸¹ Tamtéž, s. 30-33.

3. Osobní dovednosti: morální zásady, rozhodování, komunikace, asertivita, vyjednávání, hledání pomoci. Mezipředmětový vztah s výchovou k občanství a s výchovou ke zdraví.

4. Sexuální chování: sexualita v průběhu života, onanie, masturbace, ipsace⁸², partnerské sexuální chování, pohlavní zdrženlivost, pohlavní reaktivita, sexuální fantazie. Mezipředmětový vztah s přírodopisem, výchovou k občanství.

5. Sexuální zdraví: antikoncepce, umělý potrat, pohlavně přenosné choroby, zneužití dítěte, plodnost. Mezipředmětový vztah s přírodopisem, výchovou k občanství a výchovou ke zdraví.

6. Sex a kultura: sexualita a společnost, pohlavní role, sexualita a zákon, sexualita a náboženství, předsudky, diskriminace, sexualita a umění, sexualita ve sdělovacích prostředcích. Mezipředmětový vztah s výchovou k občanství, českým jazykem.⁸³

Z představeného obsahu vyplývá, že jednotlivá témata jsou ať už ve větší či menší míře zastoupena v předmětech přírodopis, výchova k občanství, rodinná výchova, výchova ke zdraví a částečně v českém jazyce. Pokud by však na základních školách existoval samostatný předmět, nabyl by obsah větší kontinuity.

---

⁸² Onanie, sebeukájení.

⁸³ JANIŠ, K., TÄUBNER., V., Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově, s. 31-34.

3. Metody a formy organizace výuky sexuální výchovy

Metody a formy organizace napomáhají učiteli předávat informace žákům. Na druhé straně ulehčují žákům proces osvojení daného učiva. Aby procesy předávání a osvojování byly účinné, je zapotřebí vybrat vhodnou metodu a formu organizace.

Metody vyučování jsou definovány jako: „*způsob záměrného uspořádání činností učitele i žáků, které směřují ke stanoveným cílům.*“⁸⁴

Hlavním smyslem metody při výuce sexuální výchovy je kromě předávání vědomostí, dovedností a návyků, formování postojů.⁸⁵

K. Janiš rozlišuje několik metod, které se jeví jako vhodné pro výuku sexuální výchovy. Jedná se o:

1. Dialogické metody

Podstatou těchto metod jsou otázky a odpovědi. Žák si osvojí vědomosti, názory a postoje na základě vlastního myšlenkové aktivity. Je veden k formulování závěru. Existuje několik typů dialogů, například dialog ve skupině, v celé třídě, ve dvojici, na základě písemných dotazů žáků a referátu žáka. Učitel může využít další aktivizační činnosti, jako je

a) hlasování, při kterém žáci používají barevné kartičky, jimiž dávají najevo svůj názor.

b) řetězový dialog, který probíhá tak, že žáci sedí v kruhu. Ten žák, který je na řadě, vysloví svůj názor k názoru žáka sedícího vedle.

c) míčový dialog je založen na tom, že žák vysloví tvrzení, hodí míč jinému spolužákovi, které se k němu vyjádří.

---

⁸⁴ SKALKOVÁ, J., Obecná didaktika, s. 181.

⁸⁵ JANIŠ, K., TÁUBNER, V., Didaktika sexuální výchovy, s. 45.

2. Problémové metody

Tento typ metod je založen na rozhodovacím procesu, kterou představuje modelová situace. Žáci využívají různé alternativní přístupy k vyřešení dané situace.

Etapy problémové metody:

- a) Problémová situace v podobě úkolu.
- b) Ujasnění problémové situace.
- c) Návrhy možností řešení, na nichž mohou žáci pracovat samostatně, ve skupině, ve dvojici.
- d) Diskuse nad prezentovanými možnostmi.
- e) Oprava tvrzení, na které mají žáci přijít sami na základě diskuse.
- f) Potvrzení správného řešení a jeho zobecnění.

3. Metody inscenační

Jsou známé jako hraní rolí. Žáci sehraji scénku, v níž rozpracovávají konflikt. Důležité je, aby byli zapojeni všichni žáci. I ti, kteří nehrají. Žáci, kteří jsou v pozici diváka, sledují vzorce chování herců. Následuje diskuse nad shlednutou scénkou. Tato metoda má čtyři etapy

- a) Vymezení problémové situace.
- b) Charakteristika rolí a úkolu pro diváky.
- c) Příprava na sehrání scénky.
- d) Sehrání scénky, návrh řešení, zhodnocení.

Podstatou této metody je, že vede žáky k dovednosti rozhodování. Inscenační metody jsou časově náročné a je třeba reflektovat odehrané. Důležité je, aby žáci – herci zhodnotili, jak se jim role hrála, jak se v ní cítili. Inscenační metoda má několik druhů:

- a) Strukturní inscenace: žáci hrají předem popsané role.

b) Nestrukturní inscenace: žáci znají role, ale průběh sehrání

a vyřešení situace záleží na nich.

c) demonstrativní inscenace: žáci pozorují profesionální herce.

d) metody využívající psychodramatické techniky⁸⁶

Pro vyučovací proces jsou důležité i organizační formy výuky, které jsou definovány jako: „ *konkrétní rámec, v němž se uskutečňuje proces přetváření učiva.* “⁸⁷

Rozlišujeme čtyři základní druhy organizačních forem. Prvním typem je hromadná organizační forma, pro kterou je typické, že se všichni žáci vzdělávají najednou, ve stejném tempu, ve stejné době. Nevýhodou této formy je potlačení individuality jednotlivce, a to zejména v oblasti myšlenkové a tvůrčí. Není tu ani dostatečný prostor pro navození důvěry mezi žákem a učitelem.

Druhým typem je skupinová forma práce, při níž se učí žáci spolupráce, akceptování názorů, vytváření kompromisů. Žáci se rozdělují do skupin různými způsoby (dle zájmu, barev, číselné rozpočítání a jiné). Skupinu tvoří 3-5 žáků. Práce ve skupině vyžaduje aktivitu jejích členů.

Třetím typem je práce ve dvojici, která řeší daný úkol. Uplatňuje se zde dvousměrná komunikace.

V neposlední řadě existuje individuální forma práce, při níž průběh činnosti vychází z individuálních potřeb a možností každého žáka. Pedagog je v roli rádce. Usměrnuje činnost žáka a podporuje ho k vlastní myšlenkové aktivitě. Otevírá se zde prostor pro vytvoření důvěry.

Mezi specifické organizační formy práce můžeme zařadit exkurze, které mají motivační charakter. Žáci jsou v kontaktu s realitou, a tím si rozvíjí své poznávací schopnosti.⁸⁸

---

⁸⁶ Tamtéž, s. 46-62

⁸⁷ VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H., Pedagogika pro učitele, s. 173.

⁸⁸ JANIŠ, K., Didaktika sexuální výchovy, s. 39-44.

3. 1 Didaktické hry

Využití her při vyučování má silný motivační charakter. Žáci bývají obvykle velmi aktivní. Hra může posloužit k opakování daného učiva, k formování postojů a názorů, k osvojení vědomostí. V rámci sexuální výchovy se rozlišuje sedm her dle tématu.

1) Sexualita a řeč: žáci jsou vedeni k vyjádření svého názoru v oblasti sexuality a k asertivnímu vyjadřování.

2) Poučení o těle a sexu: žáci si osvojují vědomosti o vývoji sexuálního chování, těhotenství, porodu, prostředcích zabráňujících otěhotnění, pohlavních nemocech a další.

3) Pohlavní role: žáci si vytváří představu muže a ženy.

4) O zevnějšku, smyslnosti, obrazech: možnosti změny vzhledu, oblékání, obraz muže a ženy.

5) O vztazích mezi lidmi: žáci jsou seznamováni s možnostmi komunikace ve vztazích, způsoby řešení konfliktů, formují si vztah k vlastnímu tělu.

6) Druhá tvář sexuality: žáci získávají informace o možnostech násilí, pohlavního zneužívání.

7) Hodnoty, normy, ctnosti: žáci si osvojují hodnotovou orientaci, seznamují se se sexuální morálkou.⁸⁹

3. 1. 1 Ukázky her

Většina her by se měla realizovat v kruhu. Jednak se vytvoří atmosféra důvěry a jednak na sebe žáci vidí. Uvedeme některé příklady her.

Deštník sebeúcty: Žáci přemýšlí, čeho si na sobě nejvíce cení. Svůj názor prezentují ostatním.⁹⁰

---

⁸⁹ Tamtéž, s. 64-65.

⁹⁰ SLAVÍČKOVÁ, K., Hovory o lásce, projekt pro žáky vyššího stupně základních škol, In. Moderní vyučování, s. 22-23.

Na čem ve vztahu nejvíce záleží: Žáci se mají zamyslet nad tím, koho by si s sebou vzali na opuštěný ostrov. Zapiší na papír, jaké povahové vlastnosti by měla daná osoba mít. Následně prezentují své nápady ostatním.⁹¹

Kompot: Žáci sedí v kruhu. Jeden z žáků se postaví doprostřed kruhu, jeho židle je tedy volná. Žák uprostřed kruhu vysloví výrok: „*Vymění si místa ti, kteří.... (mutují, s někým chodí...a podob).*“ Ti žáci, kterých se daný výrok týká, si musí sednout na jinou židli, nežli sedí. Hráč, který si nestihne sednout, se postaví doprostřed kruhu a vysloví další výrok. Tato hra vyžaduje dobrou atmosféru. Žáci vymýšlí výroky sami. Je třeba, aby učitel nastavil na začátku hranice otevřenosti. Není možné tuto aktivitu aplikovat ve všech třídách. Je vhodné ji zařadit až tehdy, když se všichni znají.

---

⁹¹ Tamtéž.

4. Analýza učebnic výchovy k občanství

Učebnice je základní pomůckou jak pro učitele, tak pro žáky. Učitel vybírá z učebnice podstatné informace, které zajímavou metodou předává žákům. Postupuje dle principu didaktické transformace, který spočívá ve výběru žádoucích informací. Žáci pracují s učebnicí, když si chtějí doplnit znalosti, popřípadě jim může pomoci danou problematiku lépe pochopit. Žáci se také učí selektovat z učebnice informace, které považují za podstatné. Učebnice je velmi důležitá didaktická pomůcka, která obsahuje mimo jiné i řadu dílčích úkolů, obrázků, jež slouží k lepšímu porozumění.

Dle pedagogického slovníku je učebnice definována jako: „*druh knižní publikace uzpůsobené k didaktické komunikaci svým obsahem a strukturou.*“⁹² Učebnice zpracovává obsah vzdělání, který vyplývá z požadavků kurikula a je podstatným zdrojem informací pro učitele a žáky, podílí se na stimulaci procesu učení.⁹³

Mezi základní funkce učebnic patří:

a) prezentace učiva: učebnice předkládá uživatelům informace různým způsobem (pomocí obrázků, textu, grafů a dalších).

b) řízení učení a vyučování: učebnice řídí učební proces žáka a vyučovací proces učitele.

c) organizovanost: učebnice předkládá informace organizovaným způsobem, který usnadňuje uživateli vyhledávání nutných informací. K tomu slouží např. rejstřík, obsah, pokyny.⁹⁴

---

⁹² PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., Pedagogický slovník, s. 258.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ PRŮCHA, J., Moderní pedagogika, s. 277-278.

4. 1 Výběr a charakteristika analyzovaných učebnic

Pro analýzu obsahu sexuální výchovy v učebnicích výchovy k občanství byly vybrány učebnice nakladatelství Fraus a Práce pro 6. až 9. ročník. Na základě analýzy bude ukázáno, jak se pracuje s obsahem sexuální výchovy v učebnicích novějších (Fraus) a starších (Práce). Je nutné podotknout, že učebnice obou nakladatelství jsou schváleny MŠMT.

Učebnice nakladatelství Fraus jsou vydávány od roku 2004, učebnice nakladatelství Práce jsou vydávány od roku 1995. S oběma učebnicemi je možné se při výuce výchovy k občanství v současné pedagogické praxi setkat.

Motivem pro výběr těchto nakladatelství byla osobní zkušenost s učebnicemi při výuce výchovy k občanství na druhém stupni ZŠ.

Učebnice výchovy k občanství nakladatelství Práce prezentuje jednotlivé tematické okruhy prostřednictvím chlapce, který se svými spolužáky prožívá řadu příhod a situací, na nichž je daná tematická oblast rozvíjena. Na konci každé oblasti je řada úkolů a cvičení.

Učebnice výchovy k občanství nakladatelství Fraus je založena na interaktivní komunikaci s žákem. Jednotlivé tematické oblasti jsou vysvětleny a doplněny rozmanitými úkoly a cvičeními, které pomáhají žákovi lépe pochopit probíranou tematiku. Učebnice obsahují velké množství grafického materiálu. Je rozdělena na oblast občanské výchovy a rodinné výchovy. Analýze podrobíme pouze blok občanské výchovy.⁹⁵

---

⁹⁵ Blok rodinné výchovy v učebnici Občanská a rodinná výchova nakladatelství Fraus pracuje s tématy sexuální výchovy výrazněji. Jelikož nás zajímá zastoupení sexuální výchovy v předmětu výchova k občanství, nebude tato část analyzována.

4. 1. 1 Analyzovaný vzorek

Při analýze budeme pracovat s následujícími učebnicemi.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 6. ročník*. 2. vyd. Praha: SPL-Práce, 1995, 112 s. ISBN 80-238-2875-4.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 7. ročník*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce, 1996, 119 s. ISBN 82-208-0391-2.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 8. ročník*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce, 1997, 116 s. ISBN 80-208-0439-0.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 9. ročník*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce, 1998, 101 s. ISBN 80-2382878-9.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 6: Rodinná výchova 6 : příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2003, 152 s. ISBN 80-723-8257-8.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004, 128 s. ISBN 80-723-8325-6.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2005, 144 s. ISBN 80-723-8393-0.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2006, 152 s. ISBN 80-723-8528-3.

4. 2 Obsah analýzy

Při analýze učebnic je pozornost zaměřena především na to, jakým způsobem učebnice obou nakladatelství pracují s obsahem sexuální výchovy. Soustředíme se na rozsah (na kolik stran je kapitola s tématy sexuální výchovy) a jak je naplněn obsah sexuální výchovy, prezentovaný v kapitole *Obsah sexuální výchovy a způsob jeho realizace* (str. 63).

Dále se zaměříme na aparát prezentace učiva a aparát řídící učení. Oba jmenované aparáty mají dvě složky, verbální a obrazové komponenty. Každý z vyjmenovaných aparátů obsahuje celou řadu dílčích částí. Pro potřeby analýzy obsahu sexuální výchovy jsou vybrány pouze některé komponenty, které se dají vztahovat na jednotlivé kapitoly, nikoli pouze na učebnici jako celek. Proto vynecháme komponenty: shrnutí učiva k celému ročníku, umělecké ilustrace, předmluva, návod k práci s učebnicí, stimulaci celkovou, otázky a úkoly k celému ročníku, využití přední a zadní obálky. Dále nás nebude zajímat aparát orientační, který obsahuje komponenty obsah učebnice, členění učebnice na tematické bloky, živá záhlaví a rejstřík.

4. 2. 1 Aparát prezentace učiva

V oblasti verbálního aparátu prezentace učiva nás zajímá přítomnost:

- výkladového textu prostého (objasňující, vysvětlující text)
- výkladového textu zpřehledněného (schémata, tabulky)
- shrnutí učiva k tématům, lekcím
- shrnutí učiva k předešlému ročníku
- doplňujících textů (citace z pramenů, dokumentační materiál, statistické tabulky)
- poznámek a vysvětlivek
- slovníčku pojmů cizích slov

V oblasti obrazových komponentů aparátu prezentace učiva se zaměříme na přítomnost:

- naukové ilustrace
- fotografie
- map, pláneků, grafů, diagramů
- obrazové prezentace barevné (použití nejméně jedné barvy, která je odlišná od barvy běžného textu)

4. 2. 2 Aparát řídící učení

V oblasti verbálních komponentů aparátu řídící učení zaměříme pozornost na přítomnost:

- detailní stimulace (podněty k zamyšlení v dané tematické oblasti)
- odlišení úrovní učiva (základní, rozšiřující, povinné, nepovinné)
- otázek a úkolů za témata
- instrukcí k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, pozorování)
- námětů pro mimoškolní činnosti s využitím učiva
- explicitních vyjádření cílů učení pro žáky
- prostředků/instrukcí k sebehodnocení pro žáky
- výsledků úkolů
- odkazů na jiných zdrojů

V obrazových komponentech tohoto aparátu se zaměříme na:

- grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly)
- užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu

- užití zvláštního písma pro určité části textu⁹⁶

4.3 Analýza aparátů

1. Aparát prezentace učiva

Verbální komponenty	Práce	Fraus
výkladový text prostý	ANO	ANO
výkladový text zpřehledněný	NE	ANO
shrnutí učiva k tématům, lekcím	ANO	ANO
shrnutí učiva k předešlému ročníku	NE	NE
doplňující texty	ANO	ANO
poznámky a vysvětlivky	NE	NE
slovníčky pojmů cizích slov	NE	NE
Obrazové komponenty		
naukové ilustrace	ANO	ANO
fotografie	NE	ANO
mapy, plánky, grafy, diagramy	ANO	ANO
obrazová prezentace barevná	ANO	ANO
Celkem ano	6	8

Tabulka 1 Aparát prezentace učiva

Z tabulky vyplývá, že obě učebnice postrádají shrnutí učiva z předešlého ročníku, poznámky, vysvětlivky a slovník cizích slov. Učebnice nakladatelství Fraus má navíc výkladový text zpřehledněn tabulkami či schémata a obsahuje fotografie.

Absenci shrnutí učiva z oblasti sexuální výchovy je možné vysvětlit tím, že obě učebnice nedávají explicitní prostor pro tematiku sexuální výchovy v rámci výchovy k občanství. Pouze se témat dotýkají.

⁹⁶ CHROMÝ, Jan. Analýza učebního textu s využitím metod posuzování edukačního média. In: *University.webpark* [online]. 2001 [cit. 2012-11-17]. Dostupné z: <http://university.webpark.cz>.

2. Aparát řídící učení

Verbální komponenty	Práce	Fraus
detailní stimulace	NE	ANO
odlišení úrovně učiva	NE	ANO
otázky a úkoly za témata	ANO	ANO
instrukce k úkolům komplexnější povahy	ANO	ANO
náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva	ANO	ANO
explicitní vyjádření cílů učení pro žáky	NE	NE
prostředky/instrukce k sebehodnocení pro žáky	NE	NE
výsledky úkolů	NE	NE
odkazy na jiné zdroje	NE	ANO
Obrazové komponenty		
grafické symboly vyznačující určité části textu	NE	ANO
užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu	ANO	ANO
užití zvláštního písma pro určité části textu	ANO	ANO
Celkem ano	5	9

Tabulka 2 Aparát řídící učení

Z uvedené tabulky vyplývá, že učebnice nakladatelství Fraus má navíc podněty k zamyšlení, odlišení úrovně učiva, odkazy na jiné zdroje a grafické symboly, které vyznačují určité části textu.

4. 3. 1 Shrnutí

Učebnice nakladatelství Práce je v šesti komponentech horší nežli učebnice nakladatelství Fraus – ta přináší více příležitostí pro stimulaci učení žáka, umožňuje žákovi lépe se orientovat v textu na základě toho, že rozlišuje úrovně učiva.

Obě nakladatelství postrádají shrnutí látky z předešlého ročníku, což je pochopitelné vzhledem k pojetí sexuální výchovy v obou učebnicích, dále postrádají vysvětlivky a slovník cizích slov. Nedávají prostor pro sebehodnocení žáků a neobsahují explicitně vyjádřené cíle dané látky. Neobsahují výsledky úkolů, které jsou založené na vědomostech. Tento fakt je možné vysvětlit tím, že nakladatelství Fraus má pro učitele metodickou

příručku, v níž jsou odpovědi k jednotlivým úkolům. Nakladatelství Práce toto neposkytuje.

4. 4 Rozsah učiva v učebnicích 6. ročníku

a) Nakladatelství Práce

Názvy kapitol	Rozsah stran kapitol
Moje rodina,	24 - 27
Rodina, její funkce, náhradní rodinná výchova	34 - 37
Manželství a rodičovství	38 - 41
Lidská setkání	54-57
Celkem stran	16

Tabulka 3 Rozsah učiva Práce 6. ročník

b) Nakladatelství Fraus

Názvy kapitol	Rozsah stran kapitol
Rodina	10-11
Rodinné vztahy	12
Příbuzenské vztahy	13
Manželství je smlouva, slib a přísaha	14 - 16
Rodina - místo návratů	17 - 18
Děti - pokračování našeho života	19 - 21
Rodina - ostrov bezpečí	22 - 23
Rodina jako vzor a příklad	26 - 27
Když vlastní rodina chybí	28 - 30
Celkem stran	19

Tabulka 4 Rozsah učiva Fraus 6. ročník

4. 4. 1 Shrnutí

Učebnice nakladatelství Fraus má více členěné kapitoly nežli učebnice nakladatelství Práce. Rozdíl v počtu stránek není tak veliký. V učebnici nakladatelství Fraus je oproti učebnici nakladatelství Práce součástí kapitol více obrázků a fotografií, což může mít za následek, že má více stran.

Z hlediska obsahové náplně, uvedené v kapitole *Obsah sexuální výchovy*, je v šestém ročníku nejvíce zastoupena oblast vztahy mezi lidmi, do níž řadíme rodinu, přátelství, lásku. Tato oblast se objevuje v kapitole moje rodina, rodina a její funkce, náhradní rodinná výchova a lidská setkání v učebnici nakladatelství Práce. V učebnici nakladatelství Fraus se tato

oblast prolíná všemi kapitolami. Dále je zde částečně zastoupena oblast sexuálního zdraví, a to zejména tématem antikoncepce v kapitole manželství a rodičovství (Práce), manželství je smlouva, slib a přísaha (Fraus). Také se zde objevuje oblast člověk, která je zastoupena informacemi o dospívání v kapitole Děti-pokračování našeho života v učebnici Fraus.

4. 5 Rozsah učiva v učebnicích 7. ročníku

a) nakladatelství Práce

Názvy kapitol	Rozsah stran kapitol
Rodina	9-13
Celkem stran	4

Tabulka 5 Rozsah učiva Práce 7. ročník

b) nakladatelství Fraus

Názvy kapitol	Rozsah stran kapitol
Vliv rodiny	8-9
Mezi vrstevníky	12-13
Komunikace	14-16
Morálka a mravnost	68-69
Celkem stran	9

Tabulka 6 Rozsah učiva Fraus 7. ročník

4. 5. 1 Shrnutí

Rozdíl v počtu stran je v tomto ročníku velký. Učebnice nakladatelství Práce prohlubuje informace o rodině. Učebnice nakladatelství Fraus se spíše zaměřuje na to, jak je osobnost jedince ovlivňována v rodině a mezi vrstevníky. Co se týče obsahové stránky, je opět zastoupena oblast vztahy mezi lidmi u obou učebnic. Učebnice nakladatelství Fraus rozvíjí navíc oblast osobních dovedností, a to tématy morálka a mravnost.

4. 6 Rozsah učiva v učebnicích 8. ročníku

a) nakladatelství Práce

Názvy kapitol	Rozsah stran kapitol
Dospívání	8-12
Hledání nového naplnění života	12-15
Opakování aneb od plenek k dospělosti	16-17
Hledání blízkého člověka	18-24
Komunikace	24-29
Muž, žena, láska a všechno, co k tomu patří	30-35
Opakování aneb Erotika pro gramotné	36-37
Jaký to všechno má smysl?	54-58
Náhračky smyslu života	58-63
Opakování aneb Začíná to nevinně	64-65
Celkem stran	42

Tabulka 7 Rozsah učiva Práce 8. ročník

b) nakladatelství Fraus

Názvy kapitol	Rozsah stran kapitol
Co je už za mnou	6-7
Kde právě jsem	8-10
Kam jdu	11-12
Jak se znám	13-15
Co jsem	16-17
Co chci	18-19
Co mohu	20-22
Jak prožívám své city	33-35
Umím se přiměřeně prosazovat?	36-38
Zvládnou i náročné životní situace?	39-42
Celkem stran	27

Tabulka 8 Rozsah učiva Fraus 8. ročník

4. 6. 1 Shrnutí

Rozdíl v počtu stránek je v tomto ročníku výrazný. Učebnice nakladatelství Práce má o patnáct stránek více než učebnice nakladatelství Fraus. Obě učebnice obsahují v tomto ročníku kapitolu o zdravém životním stylu, ale ani v jedné se neobjevují informace ve spojitosti se sexuální výchovou. Proto daná kapitola není zařazena do tabulky. Po obsahové

stránce je nejvíce nasycena oblast člověk, a to zejména téma puberta a tělesný vzhled. Další výraznou oblastí jsou vztahy mezi lidmi.

Učebnice nakladatelství Práce rozvíjí oblast vztahy mezi lidmi se zřetelem na přátelství, lásku, chození spolu. Dále rozvíjí oblast sexuálního chování, a to zejména tématem partnerské sexuální chování. Do jisté míry se rozvíjí i oblast osobní dovednosti, zejména téma komunikace, morální zásady, rozhodování.

Učebnice nakladatelství Fraus se více zaměřuje na oblast osobních dovedností. Rozvíjí se téma morálních zásad, rozhodování, komunikace, asertivní jednání, hledání pomoci. Mírně se rozvíjí i oblast člověk, a to zejména témata puberta. Celkově je zde dán prostor pro sebepoznání, sebereflexi a sebepojetí.

4. 7 Rozsah učiva v učebnicích 9. ročníku

a) nakladatelství Práce

Názvy kapitol	Rozsah stran kapitol
Rodina je víc než rodiče a děti	15-19
Celkem stran	5

Tabulka 9 Rozsah učiva Práce 9. ročník

b) nakladatelství Fraus

Názvy kapitol	Rozsah stran kapitol
Rodina	45-47
Rodiče a děti	48-50
Celkem stran	6

Tabulka 10 Rozsah učiva Fraus 9. ročník

4. 7. 1 Shrnutí

Rozdíl v počtu stránek není velký. Obě učebnice se zaměřují opět na téma rodiny. Zahrnují do této oblasti i právní náležitosti. Je zde plně nasycena oblast vztahy mezi lidmi se zaměřením na rodinu, manželství a rodičovství.

4. 8 Shrnutí výsledku analýzy učebnic

Při měření aparátu prezentace učiva a aparátu řídící učení je v učebnici občanské výchovy nakladatelství Fraus zastoupeno více komponentů nežli v učebnici nakladatelství Práce. Dle výsledků v aparátu prezentace učiva chybí učebnicím obou nakladatelství slovník cizích slov, vysvětlivky a shrnutí učiva z předchozího ročníku, což je možné vysvětlit tím, že se obě nakladatelství ve svých učebnicích pouze dotýkají témat sexuální výchovy a není pro ni vymezen primární prostor.

V aparátu řídící učení vyšly lépe učebnice nakladatelství Fraus, které obsahují podněty pro detailní stimulaci, odkazují na další zdroje a pracují s odlišením úrovně učiva.

Obsah sexuální výchovy, prezentovaný v kapitole *Obsah sexuální výchovy a způsob jeho realizace* není plně nasycen v žádné z učebnic. To je možné vysvětlit tím, že výchova k občanství probírá tematiku sexuální výchovy na bázi mezipředmětových vztahů a není možné se sexuální výchově věnovat v plném rozsahu, jelikož je výchova k občanství předmět, který obsahuje řadu témat z oblasti práva, ekonomie, psychologie, sociologie a dalších disciplín.

Rozsah témat sexuální výchovy, kterým se učebnice věnují, je v některých ročnících odlišný. Výrazný rozdíl se projevuje v ročníku sedmém, kdy více stran má učebnice nakladatelství Fraus, a v osmém, kdy má více stran učebnice nakladatelství Práce.

Nejvíce je v obou učebnicích nasycena oblast vztahy mezi lidmi, v níž je pozornost věnována tématům rodina, přátelství, chození spolu, manželství a rodičovství. Dále je nasycena oblast osobních dovedností, do níž spadají témata morální zásady, rozhodování, komunikace, asertivita, hledání pomoci. Částečně je pozornost věnována oblasti člověk, a to tématy puberta a tělesný vzhled. V menší míře je zastoupena oblast sexuálního chování tématy partnerské sexuální chování, a oblast sexuální zdraví tématem antikoncepce.

Ani v jedné z učebnic se výrazně neobjevuje oblast sex a kultura a témata oblasti sexuálního chování, jako je onanie, masturbace, pohlavní zdrženlivost, sexuální dysfunkce, fantazie. Téměř nikde se neobjevují témata umělý potrat, pohlavně přenosné choroby, zneužití dítěte z oblasti sexuální zdraví.

V šestém ročníku se probírá oblast vztahy mezi lidmi se zaměřením na téma rodiny, přátelství, lásku. Objevuje se zde zmínka o antikoncepci, která spadá do oblasti sexuálního zdraví.

V sedmém ročníku se učebnice nakladatelství Práce zaměřuje opět na téma rodiny, které patří do oblasti vztahy mezi lidmi. Učebnice nakladatelství Fraus se spíše zaměřuje na oblast osobních dovedností.

V osmém ročníku je zastoupena oblast člověk tématy puberta, tělesný vzhled. Dále oblast vztahy mezi lidmi se zřetelem na téma láska a chození spolu. Výrazně se rozvíjí oblast osobních dovedností. Částečně se zde objevuje téma partnerské sexuální chování, které je součástí oblasti sexuálního chování. Učebnice nakladatelství Fraus předkládá v tomto ročníku témata zaměřená na rozvoj sebereflexe a sebepojetí žáků.

V devátém ročníku je plně nasyceno téma rodina oblasti vztahy mezi lidmi.

Učebnice nakladatelství Práce a Fraus se odlišují spíše v podání témat, nežli v obsahové stránce. Učebnice nakladatelství Fraus obsahuje větší počet úkolů a podnětů.

5. Zdroje informací pro tvorbu příprav

Pro výuku sexuální výchovy existuje mnoho příruček, jež obsahují řadu aktivit, které se hodí pro zpestření výuky. Učitel obvykle vychází z učebnice, kterou pro daný předmět má. Mnohdy neobsahuje dostatečné množství nápadů či aktivit. Proto se učitel může inspirovat jinými knihami.

Některé z představených knih jsou staršího vydání, přesto nabízejí zajímavé informace.

A) Knihy = zdroj informací

1. DONÁT, Josef a Nora DONÁTOVÁ. *Důvěrně a otevřeně o sexualitě: sexuální výchova pro základní školu a pro nižší ročníky víceletých gymnázií*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Fortuna, 2007, 95 s. ISBN 978-80-7168-990-4.

Publikace obsahuje krátké povídky u každé kapitoly a následně kontrolní otázky. Je možné tento text využít na začátek nově probíraného tématu. Příklady témat: Co je pohlaví? Pohlavní pud, Láska, Pohlavní orgány a pohlavní znaky ženy a muže, těhotenství a porod, Hygiena při menstruaci, Dětská gynekologie, Antikoncepce pro muže, ženy, Interrupce, Pornografie, Prostituce a další.

2. HAJNOVÁ, Růžena, Tomáš NOVÁK a Věra CAPPONI. *Sexuologický slovník*. Praha: Grada, 1994. ISBN 80-716-9115-1.

Slovník obsahuje abecedně seřazené pojmy, týkající se sexuální výchovy.

3. MACHOVÁ, Jitka a Jana HAMANOVÁ. *Reprodukční zdraví v období dospívání*. Vyd. 1. Jinočany: H, 2002. ISBN 80-860-2294-3.

Knihy shrnuje nejnovější poznatky z oblasti sexuální výchovy a předkládá je přijatelnou formou. Hodí se nejenom do sexuální, ale i do rodinné výchovy. Obsahuje například poznatky z anatomie a fyziologie

pohlavního ústrojí mužů a žen, sexuálního zneužívání dítěte, těhotenství, antikoncepce. V knize jsou obrázky či tabulky.

4. KAHN-NATHANOVÁ, Jacqueline. *Encyklopedie pohlavního života: 10-13 let*. Martin: Vydavatel'stvo Slovart, c1992, 69 s. ISBN 80-714-5017-0.

VERDOUXOVÁ, Christiane. *Encyklopedie pohlavního života. [Díl 3], Dospívající*. Bratislava: Slovart, 1994. ISBN 80-7145-002-2.

Encyklopedie zpracovává pohled na lidskou sexualitu. Přináší informace o anatomii, fyziologii pohlavního aktu, vývoj plodu, antikoncepce. Učitel může využít řadu obrázků. První svazek je napsaný formou příběhu. Encyklopedie pro dospívající je napsaná formou otázek a odpovědí.

B) Aktivita, hry.

1. HAJNOVÁ, Růžena a Stanislava KLEINOVÁ. *Průvodce sexuální výchovou pro základní a střední školy*. Vyd. 1. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2002, 86 s. ISBN 80-701-3359-7.

Publikace obsahuje řadu teoretických informací o sexuální výchově jako koncepci. Podstatnou část tvoří přípravy na vyučování. Každá příprava obsahuje motto, osnovu, počet vyučovacích hodin, rozvržení učiva, pomůcky, metody, postup. Jsou zde přípravy na téma (antikoncepce, pohlavní ústrojí, pohlavní styk, homosexualita, AIDS, těhotenství a další).

2. HOPPE, Siegrid. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 197 s. ISBN 80-717-8434-6.

Publikace obsahuje řadu aktivit, které je možné využít při výuce sexuální výchovy. Aktivita se dají uplatnit při hodinách výchovy k občanství, rodinné výchovy. Je zde přímo kapitola, která se zabývá sexualitou. Obsahuje celkem 4 aktivity. U každé aktivity je napsané, jaké pomůcky potřebujeme, doba trvání a postup.

3. JOYEUX, Henri. *City, sexualita, AIDS*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, 73 s. ISBN 80-717-8489-3.

Publikace obsahuje 60 otázek a odpovědí pro chlapce a dívky v tomto věku. Kniha je psaná formou rozhovoru. Učitel může vybrat některé otázky a nechat žáky na ně odpovědět. Příklad otázky: *Jak může člověk dostat AIDS? Proč je žena plodná 5 až 6 dnů v měsíci? Může žena vědět, kdy je plodná? Když dojde k předčasnému sexuálnímu styku – jaká jsou nebezpečí a jaké jsou výhody?* Otázky je třeba vybírat. Dotýkají se témat, které mohou dnešní mládež zajímat.

4. JOYEUX, Henri a Slavoj BRICHČÍN. *Přichází puberta: sexuální výchova od 10 do 13 let*. 2. vyd. Překlad Jana Švancarová. Praha: Portál, 1994, 102 s. ISBN 80-852-8294-1.

Kniha se skládá z 50 otázek a odpovědí pro chlapce a děvčata v daném věku. Text má formu rozhovoru. Příklad otázek: *Jaké jsou znaky puberty u chlapců? Kdy žena nemá menstruaci? Dá se zvnějšku poznat, že má dívka menstruaci? Co znamená mentální anorexie a bulimie?*

5. LENCZ, Ladislav a Oľga KRIŽOVÁ. *Etická výchova: metodický materiál*. 1. vyd. Překlad Helena Šťastná. Praha: Luxpress, 2000, 168 s. ISBN 80-713-0091-8.

LENCZ, Ladislav. *Etická výchova: metodický materiál*. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2005, 92 s. ISBN 80-713-0116-7.

LENCZ, Ladislav a Eva IVANOVÁ. *Etická výchova: metodický materiál*. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2003, 115 s. ISBN 80-713-0107-8.

Publikace obsahují aktivity, které je možné využít ve více předmětech (výchova k občanství, rodinná výchova, etická výchova a jiné). Ve třetím díle se objevují aktivity pro sexuální výchovu pro sedmý a osmý ročník a pro střední školy. Ve všech třech dílech obsahuje každá aktivita informace, pro jaký věk je vhodná, dobu trvání, cíl a návod. U některých aktivit jsou zmíněné i varianty hry.

6. MACHOVÁ, Jitka, Josef KLEMENTA a Eva MARÁDOVÁ. *Výchova ke zdravému životnímu stylu: (základy sexuální výchovy)*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 1998, 95 s. Zdravý životní styl. ISBN 80-860-3963-3.

Jde o skripta, která obsahují informace, o něž se může učitel opřít při přípravě na vyučování. Jsou zde kapitoly o pohlavním ústrojí muže a ženy, pubertě, adolescenci, sexuální identifikaci a chování, reprodukčním zdravím, syndromu týraného a sexuální zneužívaného dítěte, sexuálních deviacích. Jazyk, kterým jsou skripta psaná, je srozumitelný. Jsou zde uvedeny odborné termíny, ale mají i český ekvivalent.

7. SIELERT, Uwe. *Sexuální výchova: kniha netradičních metod výuky*. 1. vyd. Překlad Jan Brázdil, Nataša Brázdilová. Praha: Trizonia, 1994, 279 s. ISBN 80-855-7336-9.

Kniha obsahuje řadu aktivit, které může učitel využít při výuce. U každého tématu jsou informace o materiálu, pro kolik žáků je aktivita určena a v jakém věku, časová dotace, pokyny pro vyučujícího a poznámky. Tato kniha je doporučena MŠMT. Obsahuje témata: Sexualita a řeč, Poučení o těle a sexu, Pohlavní role, aneb „Já jsem holka, já jsem kluk“, O zevnějšku, smyslnosti a obrazech, Vyvíjíme se ve vztazích a vztahy se vyvíjejí v nás, „Druhá tvář“ sexuality, Orientace: hodnoty, ctnosti a normy, Nemocnice, poradny, Help Line, Doporučená literatura

8. ŠULOVÁ, Lenka. *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, 112 s. ISBN 80-716-9218-2.

Kniha obsahuje přípravy na určitá témata rozdělena do ročníků od 1. do 9. třídy. Každá příprava obsahuje cíl, způsob vedení hodiny (někde je i časová minutáž), pomůcky a výchovný efekt. Autorka odkazuje na doporučenou literaturu. Příklad zpracovaných témat:

Šestý ročník: charakteristické znaky dospívání.

Sedmý ročník: probuzené pohlaví, nekoitální aktivity.

Osmý ročník: antikoncepce, devátý ročník: pohlavní choroby.

9. ŠULOVÁ, Lenka, Karla MARTÍNKOVÁ a Slávka FRAŇKOVÁ.
Výchova k manželství a rodičovství na základních a středních školách.
1. vyd. Praha: Karolinum, 1995, 95 s., [15] s. il. ISBN 80-718-4071-8.

Publikace obsahuje příklady příprav na výuku sexuální výchovy pro všechny ročníky na základní škole.

Ukázka témat, které jsou zpracovány do podoby příprav pro druhý stupeň ZŠ.

Šestá třída: charakteristické znaky dospívání, fyziologie dospívání, jaký jsem, jaký bych chtěl být, jak mě vidí druzí.

Sedmá třída: co podmiňuje volbu partnera, extrémně mladé manželství, probuzené pohlaví, nekoitální aktivity, sexuální deviace.

Osmá třída: antikoncepce, pohlavní styk, gravidita, porod, první pomoc při porodu, interrupce ano či ne.

Devátá třída: mezigenerační vztahy, pohlavní choroby, aids, aids – psychologické aspekty.

Každý příprava obsahuje cíl, způsob vedení výuky s časovou minutáží, výchovný efekt, doporučení literatury.

Některé přípravy obsahují pouze teoretické informace, v jiných se vyskytují i náměty na činnosti.

10. VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 1: zařazení do skupiny, kontakt, smyslové vnímání, přátelství, sebevědomí : pro děti od 6 do 12 let.*
Vyd. 1. Překlad Dana Lisá, Alena Veselá. Praha: Portál, 2007, 138 s. ISBN 978-807-3672-867.

VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 2: uvolnění napětí, zvědavost, učení, komunikace, vztahy : pro děti od 6 do 12 let.* Vyd. 1. Překlad Dana Lisá, Alena Veselá. Praha: Portál, 2008, 133 s. ISBN 978-807-3673-529.

VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 3: naslouchání, fantazie, důvěra, soucit, práce s emocemi : pro děti od 6 do 12 let*. Vyd. 1. Překlad Dana Lisá, Alena Veselá. Praha: Portál, 2008, 139 s. ISBN 978-807-3673-987.

VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 4: pryč s agresí, úspěch pro každého, umění spolupráce, sebeúcta, řešení problémů : pro děti od 6 do 12 let*. Vyd. 1. Překlad Dana Lisá, Alena Veselá. Praha: Portál, 2009, 139 s. ISBN 978-807-3675-196.

Publikace obsahují aktivity, které se týkají například sebevědomí, důvěry, práce s emocemi, komunikace. Nejde o konkrétní témata sexuální výchovy, ale je možné je při výuce využít, například při probírání tématu puberty můžeme využít aktivitu z oblasti práce s emocemi. U každé aktivity je vytyčen cíl, materiál, návod a otázky, které mají reflektovat, jak se žáci při dané aktivitě cítili.

Pedagogové mohou využívat i internetové stránky. Například:

1. KOLEKTIV AUTORŮ. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu*. [online]. c2001-2005, [cit.2012-10-022]. Dostupné z Worl Wide Web: <http://www.planovanirodiny.cz/>.

Jde o webové stránky Společnosti pro plánování rodiny a sexuální výchovu. Na těchto stránkách v sekci literatura – knihy je řada publikací, k nimž se vztahuje krátká recenze. Objevují se zde zajímavé články i odborného rázu, které mohou prohloubit pedagogovy znalosti.

2. *Výchova ke zdraví* [online]. 2009 [cit. 2012-12-14]. Dostupné z: <http://www.vychovakezdravi.cz/>.

Výchova ke zdraví jsou stránky, jejichž součástí je i sexuální výchova. Pedagogům je zde nabízena doporučená literatura a další zdroje, výukové materiály, doporučené metodiky, příklady z praxe, zajímavosti z oblasti prevence a nabídka přednáškové či poradenské činnosti.

6. Závěr

Problematicke sexuální výchovy se u nás věnují odborníci, jako je například doc. PhDr. PaedDr. Kamil Janiš, CSc., Doc. PhDr. V. Täubner, CSc. Ti se zaměřili především na oblast didaktiky sexuální výchovy. Dále MUDr. R. Uzel, CSc., Doc. PhDr. L. Šulová, CSc., J. Machová a Doc. MUDr. J. Zvěřina, CSc.

Podstatnou roli zastává i Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu (SPRSV), mezi jejíž představitele patří kromě zmíněných odborníků i řada dalších. Tato společnost má své webové stránky, které jsou každý den hojně navštěvované. Jsou určeny rodičům, učitelům, lékařům, ale i ostatním zájemcům o tematiku sexuální výchovy a plánování rodiny. Je zde možné nalézt řadu článků a referátů, jež zazněly na kongresech věnovaných zmiňovaným tématům. Hlavním cílem této společnosti je: „*podpora sexuální výchovy, výchovy k partnerským vztahům a k plánování rodiny i k rodinnému životu.*“⁹⁷

I periodika se zabývají sexuální výchovou. Z odborných časopisů stojí za zmínku následující: Rodina a škola, Moderní vyučování, Řízení školy a v neposlední řadě Učitelské noviny

V. Täubner již v roce 1995 publikoval v časopise Pedagogická orientace článek o nezbytnosti koncepce sexuální výchovy. Konstatuje že: „*Česká škola a sexuální výchova nemá kvalitně koncipovanou sexuální výchovu dětí a mládeže a ani odpovědné orgány, včetně ministerstva školství. Česká pedagogická věda nemá kvalitně koncipovanou sexuální pedagogiku, která by mohla vědecky pro potřeby praxe rozpracovávat svůj předmět bádání – sexuální výchovu.*“⁹⁸ Toto tvrzení platí dodnes s tím rozdílem, že se ministerstvo školství postavilo k tomuto problému čelem

---

⁹⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu*. [online]. c2001-2005, [cit.2010-09-03]. Dostupné z Worl Wide Web:

<<http://www.planovanirodiny.cz/>.

⁹⁸ TÄUBNER, V., *Sexuální výchova je součástí obecného výchovného projektu*, In: *Pedagogická orientace*, s. 70.

a vydalo příručku *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách*, z roku 2010.

Tento materiál slouží k „*propojení sexuální výchovy s celým výchovně vzdělávacím procesem, a také jako nástroj pro objektivní argumentaci ke komplexnímu pojetí sexuální výchovy ve školách.*“⁹⁹

*Doporučení nevyžaduje k realizaci sexuální výchovy žádné zásahy do školního vzdělávacího programu (ŠVP), ani zavádění samostatného předmětu sexuální výchova. Tato příručka není závazná a informace, které obsahuje, mohou, ale nemusí, pedagogové využít při své práci.*¹⁰⁰

Dle odborníka K. Janíše: „*Sexuální výchova má v současné době své pevné místo ve výchovné práci na základních a středních školách. Stala se nedílnou složkou komplexního přístupu ke kultivaci lidské osobnosti a nepostradatelnou součástí výchovy ke zdravému životnímu stylu. Byly položeny základy didaktiky sexuální výchovy. Více jak patnáct let po odstranění všech možných informačních tabu je v současné době k dispozici dostatek odpovídající populárně naučené literatury, a to jak pro samotné adresáty, tak i pro rodiče i učitele. Statistiky ale uvádějí, že jedna třetina učitelů není ochotna a ani schopná danou složku v praxi plně realizovat.*“¹⁰¹

Cílem diplomové práce bylo popsat dnešní formy výuky sexuální výchovy na druhém stupni ZŠ a analyzovat aktuální problémy spjaté s jejím zaváděním do vyučování.

Sexuální výchova není jako samostatný předmět ukotvena v RVP ZV. Vyučuje se formou mezipředmětových vztahů. Nejvíce je zastoupena v předmětu výchova k občanství, rodinná výchova¹⁰² a výchova ke zdraví. Částečně je zastoupena v předmětu přírodopis. Výchova ke zdraví je

---

⁹⁹ MŠMT, *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách*, s.

1.

¹⁰⁰ NEKLAPILOVÁ, V., Sexuální výchova pohledem MŠMT, In: *Řízení školy*, s. 28.

¹⁰¹ JANIŠ, K., Sexuální výchova na základní škole, In: *Společenskovední předměty: čtvrtletník pro pedagogy základních a středních škol*, s. 15-16.

¹⁰² Rodinná výchova může být vyučována samostatně, nebo jako součást výchovy k občanství. Jako samostatný předmět není v RVP ZV koncipována.

předmět, který může být vyučován volitelně či povinně-volitelně. Ostatní předměty (kromě rodinné výchovy) jsou povinné. Ze všech jmenovaných předmětů má k sexuální výchově nejbližší předmět výchova ke zdraví, která může žákům nabídnout více oblastí sexuální výchovy.

Obsah sexuální výchovy je vymezený mnoha odborníky, ale není vždy jednotný. Jak s ním pedagog bude nakládat, záleží pouze na něm (viz. str.7). Za celé čtyři roky nemůže odučit všechna témata, která jsou v obsahu prezentovaném v diplomové práci, pokud není učena samostatně jako volitelný předmět.

Z právního hlediska mají žáci nárok na vzdělávání v oblasti sexuální výchovy. Zda-li mohou své právo uplatnit, závisí na zákonných zástupcích. Žák může být z hodiny sexuální výchovy vyloučen na přání rodičů. Rodiče mají právo zjistit, jakou má pedagog představu o výuce, a jak bude probíráno. Pedagog se musí přizpůsobit přáním a potřebám rodičů.

Je důležité, aby rodiče a učitelé spolu vzájemně komunikovali. Pokud se jedné straně nebude něco líbit, měla by to ihned řešit s druhou stranou. Sexuální výchova zahrnuje velmi mnoho informací, které se žáci mohou dozvědět v nepravdivé podobě. A tomu by měla škola společně s rodiči zabránit.

Od pedagoga, jenž by vyučoval sexuální výchovu nebo její témata, se vyžaduje, aby byl odborně připravený. Pro tuto potřebu existuje řada knih a publikací, které mu mohou pomoci při výuce. Existuje ucelená didaktika sexuální výchovy, která nabízí řadu metod a forem organizace.

Sexuální výchova není předmět, kterého by se měl pedagog bát. Naopak je to příležitost, při níž dochází k sebepoznání jak u žáků, tak u pedagoga. Učitel je ten, kdo nastavuje hranice, zakouší nepříjemné situace, z nichž si později bere ponaučení. Zajištění kázně při výuce sexuální výchovy je velmi náročné. Záleží pouze na přístupu učitele. Když najde správnou cestu, stane se vyučování zábavou jak pro učitele, tak pro žáky.

7. Seznam literatury

DONÁT, Josef a Nora DONÁTOVÁ. *Důvěrně a otevřeně o sexualitě: sexuální výchova pro základní školu a pro nižší ročníky víceletých gymnázií*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Fortuna, 2007, 95 s. ISBN 978-80-7168-990-4.

HAJNOVÁ, Růžena a Stanislava KLEINOVÁ. *Průvodce sexuální výchovou pro základní a střední školy*. Vyd. 1. Brno: Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2002, 86 s. ISBN 80-701-3359-7.

HAJNOVÁ, Růžena, Tomáš NOVÁK a Věra CAPPONI. *Sexuologický slovník*. Praha: Grada, 1994. ISBN 80-716-9115-1.

HOPPE, Siegrid. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 197 s. ISBN 80-717-8434-6.

JANIŠ, Kamil a Vladimír TÄUBNER. *Didaktika sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999, 107 s. ISBN 80-704-1902-4.

JANIŠ, Kamil. *Sexuální výchova na základní škole. Společenskovědní předměty: čtvrtletník pro pedagogy základních a středních škol*. 2004/2005, roč. 4, č. 4, s. 15-16. ISSN 1214-6811.

JANIŠ, Kamil. *Úvod do sexuální výchovy*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2005, 93 s. ISBN 80-724-8305-6.

JANIŠ, Kamil. *Učební text k problematice rodinné a sexuální výchovy*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008, 116 s. ISBN 978-807-0418-987.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 6: Rodinná výchova 6 : příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2003, 152 s. ISBN 80-723-8257-8.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004, 128 s. ISBN 80-723-8325-6.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 8: Rodinná výchova 8 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2005, 144 s. ISBN 80-723-8393-0.

JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 9: Rodinná výchova 9 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2006, 152 s. ISBN 80-723-8528-3.

JOYEUX, Henri. *City, sexualita, AIDS*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, 73 s. ISBN 80-717-8489-3.

JOYEUX, Henri a Slavoj BRICHČÍN. *Přichází puberta: sexuální výchova od 10 do 13 let*. 2. vyd. Překlad Jana Švancarová. Praha: Portál, 1994, 102 s. ISBN 80-852-8294-1.

KAHN-NATHANOVÁ, Jacqueline. *Encyklopedie pohlavního života: 10-13 let*. Martin: Vydavatel'stvo Slovart, c1992, 69 s. ISBN 80-714-5017-0.

KNEBLOVÁ, Eva. Sexuální výchova pohledem psycholožky. *Řízení školy: odborný měsíčník pro ředitele škol*. 2010, roč. 7, č. 9, s. 25-26. ISSN 1214-8679.

LENCZ, Ladislav a Oľga KRIŽOVÁ. *Etická výchova: metodický materiál*. 1. vyd. Překlad Helena Šťastná. Praha: Luxpress, 2000, 168 s. ISBN 80-713-0091-8.

LENCZ, Ladislav. *Etická výchova: metodický materiál*. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2005, 92 s. ISBN 80-713-0116-7.

LENCZ, Ladislav a Eva IVANOVÁ. *Etická výchova: metodický materiál*. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2003, 115 s. ISBN 80-713-0107-8

MACHOVÁ, Jitka a Jana HAMANOVÁ. *Reprodukční zdraví v období dospívání*. Vyd. 1. Jinočany: H, 2002. ISBN 80-860-2294-3.

MACHOVÁ, Jitka, Josef KLEMENTA a Eva MARÁDOVÁ. *Výchova ke zdravému životnímu stylu: (základy sexuální výchovy)*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 1998, 95 s. Zdravý životní styl. ISBN 80-860-3963-3.

MACHOVÁ, Jitka a Dagmar KUBÁTOVÁ. *Výchova ke zdraví*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 291 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2715-8.

NEKLAPILOVÁ. Sexuální výchova pohledem MŠMT. *Řízení školy: odborný měsíčník pro ředitele škol*. 2010, roč. 7, č. 10, s. 28. ISSN 1214-8679.

NOVÁČEK, Eduard. Sexuální výchova ve školním věku - právní otázky. *Prevence sociálně nežádoucích jevů*. 2003, roč. 2, č. 8, s. 9. ISSN 1214-6609.

Pedagogika pro učitele: podoby vyučování a třídní management, osobnost učitele a jeho autorita, inovace ve výuce, klíčové kompetence ve vzdělávání, práce s informačními prameny, pedagogická diagnostika. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Editor Alena Vališová, Hana Kasíková. Praha: Grada, c2011, 456 s. ISBN 978-802-4733-579.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 4., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2009, 481 s. ISBN 978-80-7367-503-5.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 322 s. ISBN 978-807-3674-168.

SIELERT, Uwe. *Sexuální výchova: kniha netradičních metod výuky*. 1. vyd. Překlad Jan Brázdil, Nataša Brázdilová. Praha: Trizonia, 1994, 279 s. ISBN 80-855-7336-9.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. 2., rozš. a aktualiz. vyd., [V nakl. Grada] vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 322 s. ISBN 978-80-247-1821-7.

SLAVÍČKOVÁ, Kateřina. *Hovory o lásce: projekt pro žáky vyššího stupně základních škol. Moderní vyučování: časopis pro nové programy v českém základním školství*. 2003, roč. 9, č. 1, s. 22-23. ISSN 1211-6858.

ŠILEROVÁ, Lenka. Sexuální výchova: jak a proč mluvit s dětmi o sexualitě: rodinná pravidla a hodnoty; situace, které mohou rodiče uvést do

rozpaků; vývoj zájmu o sexualitu; užitečné kontakty a informace. 1. vyd. Praha: Grada, 2003, 103 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0291-6.

ŠULOVÁ, Lenka. *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství?*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, 112 s. ISBN 80-716-9218-2.

ŠULOVÁ, Lenka, Karla MARTÍNKOVÁ a Slávka FRAŇKOVÁ. *Výchova k manželství a rodičovství na základních a středních školách*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995, 95 s., [15] s. il. ISBN 80-718-4071-8.

ŠTĚRBOVÁ, Dana. Výuka sexuality na našich školách a jak na to?. *Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku*. 2005, č. 4, s. 43. ISSN 1214-603x.

TÄUBNER, Vladimír. Metodika sexuální výchovy: pro učitele, vychovatele, rodiče a studenty učitelství. 1. vyd. Praha: Státní zdravotní ústav, 1996, 45 s. ISBN 80-707-1029-2.

TÄUBNER, Vladimír a Kamil JANIŠ. Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 50 s. ISBN 80-704-1194-5.

TÄUBNER, Vladimír. Sexuální pedagogika v systému pedagogických věd. *Pedagogická orientace*. Praha: Česká pedagogická společnost, 1995, č. 14, s. 152. ISSN 1211-4669.

TÄUBNER, Vladimír. Sexuální výchova je součástí obecného výchovného projektu. *Pedagogická orientace*. Praha: Česká pedagogická společnost, 1994, 12/13, s. 70. ISSN 1211-4669.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 6. ročník*. 2. vyd. Praha: SPL-Práce, 1995, 112 s. ISBN 80-238-2875-4.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 7. ročník*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce, 1996, 119 s. ISBN 82-208-0391-2.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 8. ročník*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce, 1997, 116 s. ISBN 80-208-0439-0.

VALENTA, Milan. *Občanská výchova pro 9. ročník*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce, 1998, 101 s. ISBN 80-2382878-9.

VERDOUXOVÁ, Christiane. *Encyklopedie pohlavního života. [Díl 3], Dospívající*. Bratislava: Slovart, 1994. ISBN 80-7145-002-2.

VOJTOVÁ, I. Rodiče v praxi sexuální výchovy. In: *6. Celostátní kongres k sexuální výchově v České republice: Pardubice 15.-17. října 1998*. Praha: Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu, 1998, s. 74.

VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 1: zařazení do skupiny, kontakt, smyslové vnímání, přátelství, sebevědomí : pro děti od 6 do 12 let*. Vyd. 1. Překlad Dana Lisá, Alena Veselá. Praha: Portál, 2007, 138 s. ISBN 978-807-3672-867.

VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 2: uvolnění napětí, zvědavost, učení, komunikace, vztahy : pro děti od 6 do 12 let*. Vyd. 1. Překlad Dana Lisá, Alena Veselá. Praha: Portál, 2008, 133 s. ISBN 978-807-3673-529.

VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 3: naslouchání, fantazie, důvěra, soucit, práce s emocemi : pro děti od 6 do 12 let*. Vyd. 1. Překlad Dana Lisá, Alena Veselá. Praha: Portál, 2008, 139 s. ISBN 978-807-3673-987.

VOPEL, Klaus W. *Skupinové hry pro život 4: pryč s agresí, úspěch pro každého, umění spolupráce, sebeúcta, řešení problémů : pro děti od 6 do 12 let*. Vyd. 1. Překlad Dana Lisá, Alena Veselá. Praha: Portál, 2009, 139 s. ISBN 978-807-3675-196.

WEISS, Petr. Sexuální chování po česku a jeho proměny. Propsy. Portál, 1997, roč. 3, č. 8, s. 5. ISSN 1211-5886.

ZVĚŘINA, Jaroslav. *Lékařská sexuologie*. 1. vyd. Praha: H, 1992. ISBN 80-854-6704-6.

8. Internetové zdroje

Česká republika. Národní program rozvoje vzdělávání v České republice.

In: Praha: Tauris, 2001. 80-211-0372-8.

CHROMÝ, Jan. Analýza učebního textu s využitím metod posuzování edukačního média. In: University.webpark [online]. 2001 [cit. 2012-11-17].

Dostupné z: <http://university.webpark.cz>.

JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. c2006 [cit.2012-09-28]. Dostupné z WWW:

<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>.

Kdo jsme. *Výbor na obranu rodičovských práv* [online]. 2012 [cit. 2012-10-20]. Dostupné z: <http://www.vorp.cz/clanek/kdo-jsme/>.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Společnost pro plánování rodiny a sexuální výchovu*. [online]. c2001-2005, [cit.2010-09-03]. Dostupné z Worl Wide Web: <<http://www.planovanirodiny.cz/>.

Kurikulární reforma. Metodický portál: WIKI [online]. 27. 09. 2012, [cit. 2012-09-27].

Dostupné z http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogický_lexikon/K/Kurikulární_reforma.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, mládeže a tělovýchovy. Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách. Praha, 2010. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/10974>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, mládeže a tělovýchovy. Sexuální výchova - vybraná témata. Praha, 2009. Dostupné z

http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCQQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.msmt.cz%2Ffile%2F8304_1_1%2F&ei=4gx4UKjCNa2O4gSJsIGIDA&usg=AFQjCNHNa1BIVI8ikIzXS4agQOhL1Fa-7g.

New York. Úmluva o právech dítěte. In: 104/1991. Česká republika, 1991.

Dostupné z <http://www.stopdestkepraci.cz/download/pdf.documents> 2.

Světová deklarace sexuálních práv. *Medicina.cz* [online]. [cit. 2012-10-11].

Dostupné z

http://www.medicina.cz/verejne/clanek.dss?s_id=4288&s_rub=0&s_sv=16&s_ts.

ŠULOVÁ, Lenka. Výchova k manželství a rodičovství, sexuální výchova na ZŠ. Praha. Dostupné z: <http://www.nadacesirius.cz/soubory/Sulova.pdf>.

Seznam příloh

Příloha č. 1	Dospívání
Příloha č. 2	Dospívání
Příloha č. 3	Fáze lidského života
Příloha č. 4	Reflexe z odučených hodin

Příloha č. 1

Ročník	8. A
Datum	13. 9. 2012
Vyučovací hodina	3.
Téma	Dospívání
Cíl	Uvědomění si, k jakým změnám dochází v období dospívání.
Klíčová kompetence	Komunikativní,
Průřezové téma	Osobnostní a sociální
Metody	Brainstorming, diskuse, práce ve dvojicích
Pomůcky	Obálky s lístečky, tajenka, koláž.
Zdroj	Učebnice OV Fraus 8. ročník, Učebnice OV Práce 8. ročník

ÚVOD

1) Žáci budou mít za úkol vyřešit tajenku, která skrývá téma dnešní hodiny. Otázky jsou vybírány z učebnice pro 7. ročník OV.

1. Biologická a sociální skupina, kterou spojují příbuzenské vztahy

RODINA

2. Rodiče mých rodičů jsou moji: **PRARODIČE**

3. Jak se nazývá maketa zeměkoule: **GLOBUS**

4. Jaký strom je považován za národní? **LÍPA**

5. Jak se nazývá opakovaná divadelní hra, nebo opakovaný film?

REPRÍZA

6. Premiér, místopředseda a ministři tvoří – **VLÁDU**

7. Jaké jiné slovo máme pro termín advokát? **PRÁVNÍK**

8. Jak se nazývá společenství, které vzniká sloučením několika rodů?

KMEN

9. Jak se nazývá ministerstvo, které má na starosti banky, hospodaření, státní rozpočet? FINANCI

Tajenka: Dospívání

HLAVNÍ ČÁST

1) Brainstorming – dospívání

2) *Jak bychom definovali dospívání na základě toho, co víme z předešlé aktivity?*

Dospívání = puberta, je to proces tělesných změn, při kterých se tělo dítěte mění na tělo fyzicky dospělého člověka schopného se rozmnožovat.

3) Ukážu žákům koláž s fotkami lidí (miminka, děti, adolescenti, rodiče, starší lidé).

- *K jakému obrázku byste se přiřadili?*
- *Který z obrázků bude odpovídat další nejbližší fázi vašeho života?*
- *K jakým významným změnám došlo u obrázku 1 a 2?*
- *K jakým významným změnám došlo u obrázku 2 a 3?*
- *K jakým změnám došlo u obrázku 5 a 7?*

4) Žáci dostanou do dvojic obálky. Jejich úkolem bude přiřadit, co k sobě patří.

Biologické změny	Psychické změny	Sociální změny
Růst kostí	Sebekritika	Soutěživost
Růst ochlupení	Sebepoznání	Spolupráce
Mutace	Agresivita	Osamostatňování
Menstruace	Podrážděnost	Nápodoba vzorů
Zaoblování boků	Únava	Vzdor
Rozšiřování ramen	Náladovost	Způsob oblékání
Zvětšování pohlavních orgánů	Fantazie	Vůdcovství v partě

ZÁVĚR

Shrnutí poznatků z hodiny. Reflexe – co se žákům líbilo a co ne.

Příloha č. 2

Ročník	8. A
Datum	27. 9. 2012
Vyučovací hodina	3.
Téma	Dospívání
Cíl	Uvědomění si, k jakým změnám dochází v období dospívání.
Klíčová kompetence	Komunikativní,
Průřezové téma	Osobnostní a sociální
Metody	Diskuse, názorová škála
Pomůcky	Kartičky, souhlasím/nesouhlasím/nevím. Text M. Eben
Zdroj	Učebnice OV Práce 8. ročník Metodika sexuální výchovy Täubner

ÚVOD

1. V životě procházíme různými vývojovými obdobími. Pro každé existují změny, které jsou pro dané období typické. Vy jste teď ve fázi, která se nazývá puberta.

Žáci dostanou do dvojic text.

MAREK EBEN O PUBERTĚ

Puberta je jeden z nástrojů, jak příroda pečuje o lidský rod, aby nevyhynul. Člověk by asi nikdy dobrovolně neopustil to bezpečí vlastní rodiny, kde je o něj postaráno milujícími rodiči, a rodiče by asi těžko přenesli přes srdce, že to rozkošné a bezproblémové dítě najednou odchází.

Ale pak přijde spásná puberta a z toho rozkošného dítěte se stane nesnesitelný jedinec, který opovrhne svými rodiči, jejich hudbou, jejich oblečením, jejich životním stylem, takže nakonec jednou, když praští dveřmi a odejde, rodiče to jakž takž přežijí. A co je zajímavé - hned venku na toho

nesnesitelného jedince čeká jiný nesnesitelný jedinec, ovšem opačného pohlaví, který také před chvílí někde praštil dveřmi a ti dva nesnesitelní pocítí k sobě tak neuvěřitelnou náklonnost, že spojí své životy a stanou se z nich ti báječní milující rodiče, od kterých by žádné dítě neodešlo, nebýt puberty.

Diskuse:

- *Co z textu vyplývá?*
- *Kdybyste si vzpomněli na to, jak jste chodili na první stupeň....k jakým změnám u vás došlo?*
- *Vzpomenete si na nějaké situace nebo zkušenosti, které ovlivnily velmi výrazně váš život? (Např. 1. třída, 6. třída) Jaké další zlomy v životě mohou být pro člověka důležité?*

HLAVNÍ ČÁST.

1. Zápis do sešitu

Nadpis: Dospívání

27. 9.

2012

Dospívání = puberta, proces tělesných změn, při kterých se tělo dítěte mění na tělo fyzicky dospělého člověka schopného se rozmnožovat. Časové vymezení puberty: 11-15 let

Biologické změny = růst ochlupení, růst kostí, rozšiřování ramen, zaoblení boků

Psychické změny = náladovost, fantazie, sebekritičnost

Sociální změny = osamostatňování, nápodoba vzoru, způsob oblékání

2. Názorová škála

Ukážu žákům fotku Vl. Franze. Otázka k názorové škále: Hraje dle Vás důležitou roli, jak člověk vypadá, nebo ne? Žáci zaujmou místo na názorové škále (Ne-Nevím-Ano). Poté každý z nich bude argumentovat svůj názor. V další části bude prostor pro změnu názoru a jeho argumentaci. Je

vhodné připomenout, že Vladimír Franz je v současné době kandidátem na prezidenta repliky.

ZÁVĚR

Shrnutí názorů z názorové škály.

Příloha č. 3

Ročník	8. A
Datum	4. 10. 2012
Vyučovací hodina	3.
Téma	Fáze lidského života
Cíl	Zopakovat, jak se nazývají fáze lidského života a co je pro ně typické.
Klíčová kompetence	Komunikativní.
Průřezové téma	Osobnostní a sociální
Metody	Diskuse
Pomůcky	Tajenka, papírky.
Zdroj	Učebnice OV Práce 8. ročník Metodika sexuální výchovy Täubner

ÚVOD

1. Žáci dostanou tajenku, vyjde jim téma hodiny.

[illegible]

HLAVNÍ ČÁST

1. Na tabuli napíše (v době, kdy žáci přiřazují, co k sobě patří) roky.

Po diskusi se pokusíme s žáky pojmenovat daná vývojová období.

Narození do 1. měsíce života	Do konce jednoho roku	Do konce třetího roku	Do konce pátého roku	Od šestého do patnáctého roku/ od 11 do 15 roku	Do osmnáctého roku	Od osmnáctého roku	Od odchodu do důchodu
Novorozenecké období	Kojenecké období	Období batolete	Předškolní věk	Školní věk/puberta	Adolescence	Dospělost	Stáří

- *Jakou máte představu o dospělosti? Jaké má klady a zápory?*
- *Jaké klady a zápory má období dospívání pro Vás?*

2. Žáci napíše na papír, který si nebudou podepisovat, odpovědi na otázky.

1. *V kolika letech by ses chtěl/a oženit (vdát)?*
2. *Které tři vlastnosti by měl/a mít tvůj/tvoje partner/ka?*
3. *Jak se zachováš, když uvidíš svého/ svoji partnera/ku, jak sedí v cukrárně s osobou opačného pohlaví a vesele si s ní povídá?*
4. *Napiš nějaký citát, verš nebo myšlenku o lásce.*

ZÁVĚR

Reflexe hodiny. Rozloučení s žáky.

Příloha č. 4

Reflexe z odučených hodin.

Všechny tři přílohy jsou přípravy, které jsem odučila v rámci souvislé praxe konané v září roku 2012 na Základní škole ve Velkých Hamrech. Sexuální výchovu jsem učila v osmém ročníku.

Ne vždy se mi podařilo stihnout vše, co jsem si na hodinu připravila. Snažila jsem se zapojovat moderní didaktické metody, aby žáky výuka více bavila. Byla jsem velmi mile překvapená, jak zareagovali na témata sexuální výchovy.

Na první hodině jsem žákům otevřeně řekla, že nás čeká několik témat, které souvisí s problematikou sexuální výchovy. Nabídla jsem jim, že pokud by je cokoliv zajímalo, nebo by něčemu nerozuměli, tak se na mě mohou obrátit. Upozornila jsem je na to, aby pokládali dotazy v souladu se slušným chováním.

Na první hodině se někteří chlapci ve svém chování „rozjeli“. Začali se ptát na věci, které nesouvisely úplně s tématem. Musela jsem je přesadit a dát důrazně najevo, že tímto směrem se ubírat nebudeme, a pokud by v tomto chování chtěli nadále pokračovat, ukončíme diskusi a začneme se zabývat teorií. Jelikož ostatní žáci chtěli v diskusi pokračovat, tak chlapce napomenuli. V dalších hodinách se jejich chování zlepšilo.

Reakce žáků mě velmi překvapila. Již od první hodiny byli aktivní a komunikativní. Měli zajímavé dotazy. Poskytla jsem jim prostor pro otevřenou komunikaci a naznačila jsem jim, že vím, že vědí, co je sex a věci s ním spojené, proto bude lepší, když k sobě budeme upřímní. Žáci se začali vyptávat na antikoncepční metody, na pohlavní choroby a další.

Občas nastala situace, kdy se mě nějaký žák na něco zeptal. Snažila jsem se vždy odpovědět, pokud otázka nebyla příliš intimního charakteru nebo přímo neslušná. Bylo velmi zajímavé sledovat, že je můj názor opravdu zajímavý.

Ještě než jsem šla učit do osmé třídy po prvé, bála jsem se reakce žáků na téma dospívání. Nakonec jsem zjistila, že je nejlepší hovořit otevřeně. Zpočátku to žáci zkoušeli a čekali, jak budu reagovat. Tím, že jsem jim na dotazy odpovídala, jsem si je získala. Když se při brainstormingu na téma dospívání chlapci uculovali a špitali si mezi sebou slovíčko sex, zastavila jsem se u nich a požádala jsem jednoho z nich, aby řekl to, o čem se tam baví. Najednou nikdo nechtěl nic říct. Zeptala jsem se ostatních žáků. Jestli si myslí, že slovo sex patří na tabuli a proč. Následně začala diskuse.

Občas se stalo, že jsme se při povídání zastavili u některého tématu na delší dobu a pak jsme něco nestihli. Byla jsem mile překvapena, jaký žáci projevovali zájem, dokonce jsme rozebírali, zda časopis Bravo je dobrým zdrojem informací pro tuto oblast. Hodiny se mi vždy líbily. Dokonce se zapojili i dva chlapci, kteří bývají v ostatních předmětech obvykle pasivní.

Je těžké najít hranici otevřenosti. V některých třídách může být hranice širší, pokud se žáci umí chovat, jinde to bude platit naopak. Je ale podstatné dát žákům najevo, že nejde o věci, o nichž by nikdy před tím neslyšeli, a že si jsou tohoto faktu vědomi jak žáci, tak pedagog.

Při výuce sexuální výchovy je dle mých několika málo zkušeností podstatné dát žákům šanci vyjádřit se, zejména k něčemu, co se jich opravdu týká. Dále zajímat se o to, čím prochází. Dát najevo, že nejsou zrovna v nejlehčím období (například při probírání tématu dospívání). Učitel by měl projevovat zájem o žáky.

Podstatou úspěšně odučených hodin je samotná atmosféra ve třídě. Naštěstí v ročníku, v němž jsem vyučovala, byla atmosféra dobrá. Žáci spolu vycházeli, a tak se nebáli projevovat svůj názor před ostatními.